

ducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo ⁹⁵. Quocirca et contrito spiritu multas preces decantabant, impense divinum implorantes Numen. Quin etiam eos qui ex Judæis ac gentibus recenter baptizati erant, his gratiæ mysteriis assuefaciebant: et ea quæ ante gratiæ tempus erant, utpote quæ gratiæ forent umbra, relinquere docentes, pie religioseque instituebant. Ejusmodi itaque precibus Spiritus sancti accessum præstolabantur, ut divina ejus præsentia propositum in sacrificium panem et vinum permistum aqua, ipsum illud corpus, ipsumque sanguinem Salvatoris nostri Jesu Christi palam faciat, consecratumque demonstret. Qui plane religiosus ritus huc usque servatur, et ad finem usque sæculi servabitur. Ac posteri fidei firmitatem fervoremque abjicientes, negotiis hujusæ sæculi et mundi curis mancipati, longinquitate productæ missæ, ut superius dixeram, pertæsi, vix ad divinam audiendam recitationem Dominicorum conveniebant verborum. Quamobrem et divus Basilius medica quadam ratione usus, breviorẽ eam concisiorẽque reddidit. Haud vero multo post Pater ille noster, aurea præditus lingua Joannes, de ovium salute, ut pastorem decet, strenua cura sollicitus, nature humanæ socordiam ignaviamque respiciens, fibras omnes ac radices satanici prætextus hujus prorsus voluit evellere. Et idcirco multa præcidit, et concisiori pressiorique oratione sacrum conficiendum statuit, ne sensim homines qui libertatem quamdam et inertiam quam maxime complectantur, fallacibus hac et divina absterriti traditione, eam omitterent; quemadmodum hoc ipsum multis, variis sæpe in locis accidisse, ad hunc usque diem deprehendimus.

⁹⁵ Joan. vi, 57.

Απον, τὸ Θεῖον ἐκλιπαροῦντες· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἔθνῶν νεοφωτιστοὺς τοῖς τῆς χάριτος ἐθίζοντες, καὶ τὰ πρὸ τῆς χάριτος παραλείπειν διδάσκοντες, σκιά τῆς χάριτος ὑπάρχοντες, εὐσεβῶς ἐπαιδαγώγουν. Διὰ τοιούτων τοίνυν εὐχῶν τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προσεδόκων, ὅπως τῇ αὐτοῦ θεῖα παρουσίᾳ τὸν προκείμενον εἰς ἱερουργίαν ἄρτον, καὶ οἶνον ὕδατι μεμιγμένον, αὐτὸ ἐκαῖνο τὸ σῶμα, καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποφῆνῃ τε καὶ ἀναδείξῃ· ὅπερ οὐκ ἔλαττον καὶ μέχρι τοῦ νῦν γίνεται, καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος γενήσεται. Ἄλλ' οἱ μετέπειτα τὸ στεγρὸν καὶ θερμὸν τῆς πίστεως ἀποβαλόντες, ἐν ταῖς τοῦ κόσμου πράξεσι καὶ φροντίσι καταγενόμενοι, τὸ μῆκος, ὡς ἔφθην εἰπὼν, τῆς λειτουργίας ὀκνοῦντες, μόλις ἐφοίτων εἰς τὴν θεῖαν ἀκρόασιν τῶν Δεσποτικῶν ῥημάτων. Διὸ καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος θεραπευτικῇ τινι μεθόδῳ χρώμενος, ἐπιτομώτερον ταύτην ἀπαγγέλλει. Μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ὁ ἡμέτερος Πατὴρ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς Ἰωάννης τῆς τῶν προβάτων σωτηρίας οἷα ποιμὴν προθύμως κηδόμενος, εἰς τε τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ῥαθυμίαν ἐφορῶν, πρόρριζον πᾶσαν σατανικὴν πρόφασιν ἠβουλήθη ἀποσπάσασθαι· διὸ καὶ τὰ πολλὰ ἐπέτεμε, καὶ συντομώτερον τελεῖσθαι διετάξατο, ἵνα μὴ κατὰ μικρὸν οἱ ἄνθρωποι ἐλευθερίαν τινὰ καὶ σχολὴν τὰ μάλιστα φιλοῦντες, τοῖς τοῦ ἀντιπάλου διαλογισμοῖς ἐξαπατώμενοι, τῆς τοιαύτης ἀποστολικῆς καὶ θεϊκῆς παραδόσεως ἀφιστῶνται, ὡς πολλοὶ πολλάκις πολλαχόστε τοῦτο διαπραττόμενοι καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐφωράθησαν.

adversarii rationibus decepti; ab ejusmodi apostolica

EPISTOLÆ SANCTI PROCLI

ARCHIEPISCOPI CP.

ET VARIORUM AD IPSUM ET ALIOS.

(44) EPISTOLA I,

Ex libellis porrectis a presbyteris et diaconis, qui transmissi sunt ab episcopis et clericis et monachis, et cæteris Magnæ Armeniæ et Persidis et aliis gentibus.

Proclo sanctissimo episcopo Constantinopolitanæ civitatis.

Fuit aliquis pestifer (45) homo, magis autem fera, hominis habens formam diabolicam, mentito nomine Theodorus, qui schema et nomen episcopi

habuit, in angulo et ignobili loco orbis terrarum latitans, in Mopsuesteno secundæ Ciliciæ vili oppido, vere quidem et principaliter a Paulo Samo-

(44) Exstat in collat. 5 concilii Constantinopolitani II, œcumenici V. — Collect. Ven. Labb. tom. VI, pag. 76, cum subsequentibus notis Baluzii.

(45) Pestifer. Veteres libri, pestis. Ita etiam in

epistola tertia Pelagii II Ad episcopos Istriæ. Mox vero iidem libri, fera hominis, habens. Sic etiam in codice epistolarum ejusdem Pelagii II.

sateno descendens, licet Photino et cæteris hære-
siarchis in libro *De incarnatione Domini nostri
Jesu Christi*, in toto suo proposito ipsis verbis in-
veniatur usus, et si quid pejus. Iste per machinatio-
nem et audaciam et errorem diaboli, volebat om-
nes homines acuta sua, sicut colubri (46), lingua,
et veneno quod sub lingua aspidis est, deperire. Et
interim quidem retinebatur suo latibulo, timens
potestatem eorum qui a magno Deo et Salvatore
nostro Jesu Christo acceperant calcare supra colu-
bros et scorpiones⁹⁶, et omnes vires inimici: dico
autem sanctos apostolos, et qui consequenter ab
his susceperunt, martyres et confessores et episco-
pos, et cæteros sanctos. Invento autem, nescio
quomodo, tempore, cœpit repere et extra fines suos,
fiduciam gerens, et in parœcia (47) ad eum non
pertinente, tanquam eruditus sermocinator, et in
Antiochia Syriæ in ecclesia alloquens, sic dixit:
« Homo Jesus. Quid est enim homo, quod memor
es ejus⁹⁷? Apostolus autem (48) de Jesu dictum
fuisse hoc dixit: *Eum enim qui paulo minus ab an-
gelis minoratus est, videmus, inquit⁹⁸, Jesum.* Quid
ergo? Homo Jesus (49) similiter omnibus homini-
bus, nullam habens differentiam ad homines ejus-
dem generis præter ea quæ gratia ei dedit: gratia
autem data naturam non immutat. Sed post mortis
destructionem *donavit ei Deus nomen super omne
nomen⁹⁹.* Qui donavit, Deus est: cui donavit,
homo Jesus Christus, primitiæ resurgentium; *est
enim primogenitus ex mortuis¹.* Ascendit ergo et
ad dexteram Patris sedet, et est supra omnia. O
gratia, quæ super omnia data est Jesu! O gra-
tia, quæ superavit omnium naturam! Qui est
ejusdem mihi naturæ, super cœlum demonstratus
est, in dextera Patris sedet, et dico ad eum: Non
una natura mea et tua? et tu quidem in cœlo, ego
autem in passionibus (50): et tu quidem supra
omnem principatum et potestatem, ego autem in
cœno. Sed audiam ad ea, quod bene complacuit in
me Patri. *Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit:
Quare sic me fecisti²?* Nihil habeo ad hoc quod di-
cam; sed mei fratres, qui ejusdem mihi matris
filii sunt, dicunt mihi: Ne disjungas hominem et
Deum, sed unum eundemque dic hominem. Dico
connaturalem mihi, dico Deum. Si dixerò connat-
uralem Deo, dico: Quomodo homo et Deus unum?
Nunquid una natura hominis et Dei, domini et
servi, factoris et facturæ? Homo homini consub-

stantialis, Deus autem Deo consubstantialis. Quo-
modo ergo Deus et homo unum per unitatem esse
possunt? Salvans, et qui salvatur? qui ante sæcula,
et qui ex Maria apparuit? Sed vehementer doleo,
quia mei fratres hæc mihi dicunt, ut loquar in Ec-
clesia, quæ non est possibile dicere bene sapientes.
Hæc (51) ab impio Theodoro dicta posuerunt, et
inferunt sic: Non qualemcumque autem tumultum
ex impiissimis suis verbis Ecclesiæ movens, cogni-
tus est huc atque illuc a rectitudine dogmatum de-
clinans. Nec enim recta via ejus, qui perversus est.
Unde multi clericorum fiduciam (52) habuerunt
eum convincentes; et miserum autem Nestorium
moveri, et tædiöse quæ ab eo dicta sunt, susce-
pisse; et alia multa perturbatio a populo facta est
ex dissonantibus Christianorum Ecclesiæ verbis
ejus, sicut continet epistola Joannis Antiochiæ ad
Nestorium. Multo autem tempore scilicet perseve-
rans Theodorus, persuasit multis et Nestorio, quod
Christus Filius Dei vivi, qui de sancta Virgine Maria
natus est, non est qui ex Patre natus est Deus
Verbum, consubstantialis Genitori; sed homo pro
quantitate suæ voluntatis ex Deo Verbo cooperatio-
nem suscipiens, et non prius meritis conjunctio-
nem Dei Verbi, antequam immaculatus fieret, ut
particeps fiat immaculationis, solius nominis filia-
tionis et dominationis. « Quomodo enim, inquit,
homo et Deus unum (53) per unitatem esse potest?
qui salvat et qui salvatur? qui ante sæcula, et qui
ex Maria apparuit? dominus et servus, factor et
factura? » Ita et talia (54) ipse Christi impugnator
Theodorus ausus est dicere, et in suis conscriptis
inseri fecit, fingens quasi contradicere Ario et Eu-
nomio et Apollinario, et non penitus Deo Verbo de
substantia Dei Patris genito dans, aut secundum
carnem de sancta Virgine Maria nativatem, aut
aliud aliquid de incarnatione et humanatione; sed
Jesu Christo, qui et unctus est et participatur ho-
norem, ejus particeps est propter ex Deo Verbo et
consubstantiali Filio præparationem sibi factam, ut
conversetur bene. Persuaso (55) autem impio Ne-
storio una cum aliis, gaudebat jam diabolus, quod
per filium suum Theodorum persuasit multis et
Nestorio, errori servire. Non est autem contentus
quorundam in locis Syriæ perditione, sed volebat
multo amplius terram comprehendere. Contigit au-
tem istam Ecclesiam viduam fieri, et nescimus ex
quibus peccatis aut quomodo obtinuit episcopatum

⁹⁶ Luc. x, 19. ⁹⁷ Psal. viii, 5. ⁹⁸ Hebr. ii, 9. ⁹⁹ Philipp. ii, 9. ¹ Coloss. i, 18; Apoc. i, 5.
² Isa. xlv, 9; Rom. ix, 20.

(46) Colubri. Veteres libri, colubræ. Sic etiam in epistola Pelagii.

(47) Parœciæ. Paris. liber, parochiam ad eum non pertinentem. Epistola Pelagii, parœchiam ad eum non pertinentem.

(48) Autem. Vox hæc deest in libro Parisiensi.

(49) Homo Jesus. Paris., homo est Jesus Christus.

(50) Et tu quidem... in passionibus. Supplendus hic locus in codice Parisiensi, in quo sic habetur.

Et tu quidem in cœlo, ego autem in terra. Et tu quidem in dextera Patris, ego autem in passionibus.

(51) Hæc... inferunt sic. Ista omittit Riccardus.

(52) Fiduciam. Veteres libri, tunc fiduciam.

(53) Unum. Deest hæc vox apud Riccardum: improvide; paulo enim ante repetitur.

(54) Ita et talia. Paris., ista et alia.

(55) Persuaso. Idem codex, persuasit.

Nestorius quorundam circumventionem, non habentium nec ex Deo accipientium gratiam : et potestate abutens (56), exultabat sua impietate superare auctorem suum Theodorum. Miseratus autem Deus Ecclesias, suscitavit multa (57) contra eum ; in quibus et humiles constituti, nihil prætermisimus usque ad mortem pro veritate certantes, sicuti et in nostris contra Theodorum et scripta ejus, libellis ad Alexandrinum religiosissimum episcopum Cyrillum diximus (58), et in his quæ ad vestram dicimus beatitudinem. Et petimus postquam isti præ-

EPISTOLA II.

Procli episcopi Constantinopolitani ad Armenios, de fide (60).

Dei amantissimis ac religiosissimis episcopis et presbyteris et archimandritis, per universam Armeniam orthodoxæ sanctæ Ecclesiæ, Proclus in Domino gaudere.

I. Non mediocriter, fratres, animum rationemque nostram violento mœrore confudit ac sauciavit rumor novellorum ac fallacium zizaniorum, quæ nuper in vestra regione communis ille nostræ naturæ inimicus callide superseminavit. Solet enim tristium rumorintolerabili vulnere animum percutere, nondum ejusmodi exercitationibus assuetum ; tantoque acerbius ferit, telaque altius infigit, quanto periculum non in concreta corporis natura sistit, sed gliscente fama subtiliorem animi statum obsidet, sermone dispergens pretiosam illam fidei vestem aut discissam esse, aut prorsus deprædatione sublata. Omnem etenim virtutem ii expetendam putant, in quibus rationis vis non fuerit culpa naturæ materialis obscurata : omne quoque vitium a prudentibus viris jure fugiendum censetur ; quippe cum ex adverso pugnet cum ipsa natura, eo ipso quod est contra naturam. Sicut enim id quod utile est eligentibus, necessario tuendum est : ita quod ejusmodi non est ac potius contrarium, aut præsens repellendum est, aut si metuitur, ne eveniat sollicite præcavendum. Virtutis igitur multæ sunt species : hanc autem varie definiunt, sive gentiles qui errore ducuntur, et quorum discernendi subtilitatem ignoratio Divinitatis obscurat ; seu Christiani, qui fidei luce mentis oculos illuminatos habentes, solem justitiæ clarius per confessionem in-

II. Illi namque in suis cogitationibus velut in tenebris offendentes, et propter anticipatam opinionem animum habentes duce ac rectore destitutum, ratiocinationum ductu periculosum iter ingrediuntur ; nihil in iis quæ decernunt, præter fluxam et instabilem visibilium rerum naturam attrectantes ; cum veræ contemplationis aciem aut vi temporis hebetem habeant, aut erroris vitio obæcatam ami-

(56) *Et pot. abut.* Idem codex, *ut potestate abutentes.*

(57) *Multa.* Melius in Paris., *multos.*

(58) *Diximus.* Idem codex, *direximus.*

(59) *Prælecti.* Edit. *Conc. Labb., perlecti* : quod

lecti (59) fuerint, et illos perlegere, quatenus fiat unitas vestra contra Theodorum, et sacrilega capitula, et dogmata ejus et eorum qui similia sapiunt vel docent. Et sicut Domino placuit condemnari manifeste et nominatim in Epheso ab universali synodo sacrilegum Nestorium, si per vos etiam antea condemnatum sine nomine, sacrilegiorem in varia impietate Theodorum nominatim condemnari, et eos qui secundum impiissimam ejus expositionem hactenus in Syria et Cilicia sapiunt et docent.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β

Πρόκλου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς Ἀρμενίους, περὶ πίστεως.

Τοῖς θεοφιλεστάτοις καὶ θεοσεβεστάτοις ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ ἀρχιμανδρίταις τοῖς οὖσι κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀρμενίαν τῆς ὀρθοδόξου ἁγίας Ἐκκλησίας, Πρόκλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Α'. Οὐ μετρίως, ἀδελφοί, συνέχεεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν καὶ τὸν λογισμόν τῆ τυράννῳ λύπῃ, καὶ ἔτρωσεν ἡ φήμη τῶν κερῶν τῆς ἀπάτης ζιζανίων, ἅπερ ἔναγχος τῆ ὑμετέρα πανούργως ἐπέσπειρε χώρα ὁ κοινὸς τῆς φύσεως ἐχθρὸς. Πλήττειν γὰρ ἀφορήτως ἡ τῶν ἀπεικτῶν εἴθεον ἀκοή τὴν μήπω προγυμνασθεῖσαν ἐν τῇ τοιαύτῃ μελέτῃ ψυχῆν· καὶ τοσούτω πλέον χαλεπώτερον τοξεύει, κατὰ βάρους εἰσωθοῦσα τὰ βέλη, ὅσω τὸν κίνδυνον οὐ περὶ τὴν τοῦ σώματος ἴσσησι παχύτητα, ἀλλὰ τὸν αἶνον πολιορκεῖ ταῖς φήμαις, τὸ ἐντιμὸν τῆς πίστεως διαθρυλλοῦσα, ἢ ἐλευνῶς διεβῆχθαι, ἢ παντελῶς σεσυληθαι ἱμάτιον. Πᾶσα μὲν γὰρ ἀρετὴ περισπούδαστος ὑπάρχει τοῖς τὸ λογικὸν μὴ ἀμαυρωθεῖσιν ὑπὸ τῆς ὕλης· πᾶσα δὲ κακία βδελυκτὴ οὐκ ἀπεικτότως τοῖς εὐφρονοῦσι κρίνεται, οἷα δὴ κατ' ἐναντιότητα πολεμοῦσα τῇ φύσει τῶ παρα φύσιν. Ὡσπερ γὰρ τὸ συμφέρον τοῖς αἰρουμένοις ἀναγκαίως περιμάχητον, οὕτω τὸ μὴ τοιοῦτον, ἀλλὰ ἀντικείμενον, ἢ παρὸν ἀποβολῆς ἄξιον, ἢ προσδοκώμενον τὸ μὴ συμβῆναι, φροντίδος οὐκ ἀλλότριον. Ἀρετῆς μὲν οὖν εἶδη πολλά· διαφόρως δὲ ὠρίσαντο περὶ ταύτης οἱ τε ὑπὸ πλάνης ἀγχομένοι (61) Ἕλληνας, καὶ τὸ ἀκριβὲς τῆς διακρίσεως ὑπὸ τῆς περὶ τὸ θεῖον ἀγνοίας ἐπισκοτούμενοι· καὶ οἱ διὰ πίστεως τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας πεφωτισμένοι Χριστιανοί, καὶ πρὸς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον τρανῶς διὰ τῆς ὁμολογίας ἀτενίζειν δυνάμενοι.

Β'. Οἱ μὲν γὰρ τοῖς οἰκείοις λογισμοῖς ὡσπερ ἐν σκότει προσπταίνοντες, καὶ ἀνηγεμόνευτον ἔχοντες ὑπὸ προλήψεως τὸν νοῦν, ἐπισηφαλῶς ὀδεύουσι τοῖς λογισμοῖς, μόνην ἐν οἷς δογματίζουσι ψηλαφῶντες τὴν ῥέουσάν καὶ ἄστατον τῶν ὀρωμένων· τὸ δὲ τῆς ἀληθοῦς θεωρίας ὄμμα, ἢ ἀμβλυώττοντες ὑπὸ χρόνου, ἢ πηρωθέντες ὑπὸ πλάνης ἀπώλεσαν. Καὶ φασιν ἀρετῆς τέτταρα εἶδη εἶναι, δικαιοσύνην φημί, καὶ φρόνους placet.

(60) Exstat in edit. *Conc. Ven. Labb.* tom. III, pag. 4737 seqq.

(61) Forte, ἀγχομένοι.

ντισιν, σωφροσύνην τε καὶ ἀνδρείαν· ἅπερ εἰ καὶ καλὰ δοκεῖ τυγχάνειν, χθοναλὰ τε ἔριπει, καὶ περὶ γῆν νήχεται, καὶ κατώτερα τῆς τοῦ οὐρανοῦ τυγχάνει ἀψίδος. Ἀνδρείαν γὰρ φήσαντες τὴν πρὸς τὴν ὕλην πύλην, καὶ σωφροσύνην τὸ κατὰ τῶν παθῶν κράτος, καὶ φρόνησιν τὴν ἐν ταῖς πολιτείαις ἀριστοκράτειαν, καὶ δικαιοσύνην τὴν ἀρίστην τοῦ Ἰσοῦ μερίδα· τῷ βίῳ, ὡς γε ἐνόμισαν, τάξιν ἐνομοθέτησαν, χαλινώσαντες τῷ ὄρω τὴν ἐφ' ἑκάτερα τοῦ πλείονος ἀμετρίαν. Ὑψηλὸν δὲ καὶ τῆς παρουσίας λέξεως (62) κρεῖττον, οὐδὲ νοῆσαι οὐδὲ ἐκθέσθαι τι ἠδυνήθησαν· ἀλλὰ τῷ ἀσυνέτῳ τῆς πεπωρωμένης καρδίας βιασάμενοι, τό γε ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἀρετὴν τοῖς ὀρωμένοις αὐτὴν περιέκλεισαν μόνον, μηδὲν συγχωρήσαντες ἔχειν ὑψηλόν τε καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν εὐχοστρίας ἐφάμιλλον.

Aspirant, quantum in ipsis fuit, virtuti vim afferentes, eam in his tantum quæ videntur, incluserunt, nihilque illi sublime et cœlesti conversationi persimile concesserunt.

Γ'. Οἱ δὲ γε πεφωτισμένοι διὰ πίστεως τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας, ὧν καθηγητὴς καὶ διδάσκαλος ὁ μακάριος ὑπάρχει Παῦλος, ἀρετὴν ὠρίσαντο τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀναπτεροῦσαν, καὶ τὰ περὶ γῆν ἐν τάξει πηδαλιουχοῦσαν. Τοιγαροῦν αὐτὸς οὗτος ὁ ἐν πᾶσιν ἀσίδιμος πολλὰ μὲν ἀπηρίθμησεν ἀρετῆς εἶδη· τρία δὲ ταῦτα ἐξαιρέτα ἀνεβόησε, πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην· ὧν ἡ μὲν πίστις χαρίζεται τοῖς ἀνθρώποις τὰ ὑπὲρ φύσιν, τοῖς νοητοῖς ἤδη καταμιγνύσα[σα] τὸν ἔτι φοροῦντα τὸ πολυπαθὲς τῆς ὕλης ἱμάτιον. Ἄ γὰρ ἡ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν λοιπῶν ἀσάρκων δυνάμεων ἠγνόησε διὰ μέγεθος φύσις, τούτων τοῖς χαμαὶ βαδίζουσι καὶ ἐπὶ γῆς κυλινδουμένοις ἀνθρώποις τὴν ἐπιστήμην χαρίζεται ἡ πίστις, προσάγουσά τε τῷ βασιλικῷ καὶ ἀσχηματίστῳ θρόνῳ, καὶ ἀκριβῆ τὴν ἔλλαμψιν ἐνιεῖσα τῆς ἀνάρχου καὶ ἀκτίστου φύσεως, τῇ τε οἰκείᾳ ἀστραπῇ καὶ τὴν ἀγλὴν τῶν αἰσθήσεων ἀπελαύνουσα, καὶ εἴ τι παχὺ καὶ νιψῶδες τῶν τῆδε, τοῦ νοῦ ἀποστήσασα· ποιεῖ γὰρ τρανώως ἐκεῖνα ὄρα ἂν ἂν τῷ μὴ φθάνεσθαι ὄραται, καὶ τῷ ἀπροσίτῳ καταλαμβάνεται. Ἡ δὲ ἐλπίς οὐκ ὄνειροπωλεῖν ἀξίως, ὡς ἂν τις εἴποι, ἀλλὰ γενναίως κρατεῖν ἐν τοῖς παροῦσι παρασκευάζει τὰ μέλλοντα· τῆς ἀναμφιβόλου πληροφορίας τὸ μήπω παρὸν τῷ χρόνῳ, ὡς ἐνεστὸς ἤδη τῷ λογισμῷ ἐγχειριζούσης, καὶ σχεδὸν τὰ προσδοκώμενα ὑπ' ὄψιν ἀγούσης. Ὑπερβᾶσα γὰρ ἡ ἐλπίς τὰ ἐμποδῶν κωλύματα, συνάπτει τὸ ποθοῦν πρὸς τὸ ἐρώμενον, τὸ παραρρέον τοῦ χρόνου τῇ τοῦ μέλλοντος σχέσει νικῶσα. Ἡ δὲ ἀγάπη τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου ἐστὶ τὸ κεφάλαιον· αὐτὴ γὰρ τὸν Θεὸν Λόγον ἐπὶ γῆς ἀεὶ παρόντα, ἐλθεῖν διὰ σαρκὸς ἐδυσώπησεν. Ἐκατέρα τοίνυν ἀλλήλαις συμβαίνει· ἡ μὲν γὰρ πίστις ἔσοπτρόν ἐστὶν ἀγάπης· ἡ δὲ ἀγάπη βεβαίωσις ὑπάρχει πίστεως. Πιστεύομεν ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἀπαθῶς ἐσαρκώθη, καὶ εὐσεβῶς πιστεύομεν· αὐτὴ γὰρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἡ κρηπίς· ἀλλὰ καὶ ἀγαπῶμεν τὸν δι' ἡμᾶς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαβόντα, καὶ μήτε φύσεως τροπὴν ὑπομείναντα, μήτε προσθήκην τῇ Τριάδι ἐργασάμενον. Πᾶς τοίνυν Χριστιανὸς ὁ μὴ πλουτῶν πίστει, καὶ ἐλπίδι, καὶ ἀγάπῃ,

serint. Aiunt enim quatuor esse species virtutis, id est, justitiam, prudentiam, temperantiam ac fortitudinem : quæ licet bonæ atque honestæ esse videantur, humi tamen repunt et circa terram innatant, et longe inferiora sunt cœlesti fastigio. Cum enim fortitudinem dixerint quæ adversus materiam luctatur, ac temperantiam quæ vitia passionesque superat, et prudentiam quæ in gubernatione reipublicæ plurimum pollet, justitiam præterea optimam illam æqualitatis distributionem : huic quidem vitæ, ut ipsi putabant, ordinem constituerunt, cum hac definitione illam in utramque partem excessus immoderantiam repressissent; sed sublimius aliquid et præsentī vita præstantius neque cogitare, neque exprimere potuerunt; sed per obscurati cordis insipientiam, quantum in ipsis fuit, virtuti vim afferentes, eam in his tantum quæ videntur, incluserunt, nihilque illi sublime et cœlesti conversationi persimile concesserunt.

III. Qui vero per fidem illuminatos habent oculos cordis, quorum instructor ac magister est beatus Paulus, virtutem definierunt esse quæ nos ad Deum evehit, et ea quæ in terris sunt, ordinate moderatur. Itaque hic ipse vir in omnibus celebrandus, multas enumeravit species virtutis; sed tria hæc præcipua prædicavit, fidem, spem, charitatem; ex quibus fides, quæ super naturam sunt largitur hominibus, rebus intelligibilibus admiscens eum qui adhuc materiale indumentum gestat multis passionibus obnoxium. Nam quæ angelorum reliquarumque incorporearum virtutum natura propter excellentiam ignorat, eorum scientiam hominibus qui humi repunt et in terra volutantur, largitur fides; cum ad regalem thronum, quem nullæ claudunt figuræ, perducit, et illius principio carentis et increatæ naturæ clarum splendorem immittat, suoque fulgore non modo sensuum caliginem expellat, verum etiam quidquid hic crassum et nubilum est, a nostro intellectu discutiat; facit enim ut ea clare conspiciat, quæ eo ipso quod ad ea pertingi non potest, conspiciuntur, et eo ipso quod sunt inaccessa, comprehenduntur. Spes autem efficit non ut belle somniemus, ut ita dicam, sed ut strenue in præsentibus futura teneamus; cum firma illa certitudo id quod tempore nondum est præsens, cogitationi perinde ac si jam adesset, exhibeat, et quæ expectantur, pene sub aspectum perducit. Spes enim objecta impedimenta transgrediens, desiderantem cum desiderato connectit, fluxamque temporis naturam futurarum rerum comprehensione superat. Charitas vero sanctæ religionis nostræ caput est. Hæc namque Deum Verbum cum præsens jugiter esset in terris, ad nos per carnem venire persuasit. Ambæ igitur inter se conveniunt; nam fides speculum est charitatis, et charitas confirmatio fidei. Credimus Deum Verbum citra passionem incarnatum, et pie credimus; hæc namque salutis nostræ fundamentum est: quin etiam diligimus eum quæ propter nos formam servi suscepit, ita ut nec mu-

tationem ullam suæ naturæ subiret, neque Trinitati accessionem faceret. Omnis itaque Christianus qui non est fide et spe et charitate dives, id non est quod dicitur; atque etiamsi corpus suum in servitatem redigere videatur et ab animi passionibus esse liber, cum virtutem tantummodo moralem perfecit, victoriæ coronam laud consequetur: quippe qui ad illum per agnitionem divinitatis minime per-

IV. Fides igitur quæ omnium, sicut prædixi, virtutum est caput, sincera servetur, nihil ex humanis ratiocinationibus adulteratum admittens, neque profanis vocum novitatibus inquinata, sed intra evangelicos et apostolicos terminos consistens: ita ut nemo præter eam aliquid audiat, per quam salvati sumus, et quam in baptisate linguæ ministerio scripsimus. Nam sublimitas fidei omnem audaciæ impetum conatumque repellit, non modo humanum, verum etiam ab incorporea natura sublimer admotum, beato Paulo dicente: *Si nos aut angelus de celo evangelizaverit vobis præter id quod accepistis, anathema sit*³. In ministrandi namque ordine locatus est angelus, non dogmata præscribendi; et periculosum sane est non in eo quemque ordine consistere in quo collocatus est, sed ea quæ supra naturam suam sunt aggredi. Itaque etiam si ausus naturæ suæ afferat auctoritatem, prædicationis novitas ne recipiatur.

V. Igitur quæ accepimus, vigilantissime servemus, defixam semper in fidei thesauro animi aciem habentes. Quid autem a Scripturis accepimus, nisi hoc prorsus, quod Deus verbo mundum condidit, et creaturam, quæ prius non erat, produxit; quod lege naturali rationale animal honestavit; quod ejus libero arbitrio mandatum dedit, indicans quid expediret, ut optima electione quod erat noxium vitaret; quod ille etiam voluntarius hominis ad deteriora motus, contumacem expulit a paradiso; quod præterea per Patres ac patriarchas, per legem et iudices et prophetas ille Formator naturam erudivit ut peccata respueret, justis actionibus studeret; quod postremo cum volentibus nobis peccatum dominaretur, diabolus vero in pœnam delinquendi commune naturæ totius exitium exigeret, quippe cum lex naturalis obscurata esset, et scripta contemnerentur, et quam-

Α οὐκ ἔστιν ὁ λέγεται· ἀλλ' εἰ καὶ δοκεῖ πολλάκις δουραγωγεῖν τὸ σῶμα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν ἐλευθεριάζειν, τὴν ἠθικὴν μόνην ἀρετὴν κατορθώσας, τῶν τῆς νίκης στεφάνων οὐκ ἀξιοῦται, οἷα δὴ πρὸς ἐκεῖνον τῆ θεολογίᾳ μὴ φθάσας τὸν βραβευτὴν ἕντα τῶν στεφάνων.

qui ad illum per agnitionem divinitatis minime per-

Δ'. Πίστις τοίνυν, καθὰ προέφη, πασῶν τῶν ἀρετῶν ὑπάρχουσα κεφάλαιον, φυλαττέσθω ἀνθρώπος, μηδὲν κίβδηλον ἐπαγομένη ἐκ λογισμῶν ἀνθρωπίνων· μήτε μὴν βεβήλοις κενοφωνίαις (63) ἐπιθουμένη, ἀλλ' εἰσω τῶν εὐαγγελικῶν τε καὶ ἀποστολικῶν μένουσα ὄρων· μηδεὶς τολμῶντος παρεγχεῖν τῆ δι' ἧς ἐσώθημεν, καὶ ἦν ἐν τῷ βαπτίσματι τῆ γλώττῃ ἐχειρογραφῆσαμεν· ἀποπέμπεται γὰρ τὸ ὕψος τῆς πίστεως πᾶσαν ἔφοδον θράσους καὶ τόλμαν, οὐ μόνον ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ φύσεως ἀσάρκου κορυφωμένην, τοῦ μακαρίου Παύλου βοῶντος· Ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανῶν εὐαγγελίσῃται ὑμᾶς παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Λειτουργεῖν γὰρ ἄγγελος ἐτάχθη, οὐ δογματίζειν· καὶ ἐπισφαλὲς τυγχάνει τὸ μὴ ἕκαστον ἐν οἷς ἐτάχθη ἐμμένειν, ἀλλ' ἐπιχειρεῖν τοῖς ὑπὲρ φύσιν· ὥστε εἰ καὶ τὸ τῆς φύσεως ὁ τολμῶν ἐπάγοιτο ἀξιόπιστον, ἀπαράδεκτος ἔστω ἢ καινοτομία τοῦ κηρύγματος.

Ε'. Φυλάξωμεν τοίνυν ἀνυστάκτως ἃ παρελάβομεν, ἀμετεώριστον ἀεὶ ἐπὶ τῷ θησαυρῷ τῆς πίστεως τὸ τῆς ψυχῆς διανοίγοντες ὄμμα. Τί δὲ ἐκ τῶν Γραφῶν παρελάβομεν, ἢ πάντως τοῦτο, ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε λόγῳ τὸν κόσμον, καὶ παρήγαγεν οὐ πρότερον οὔσαν τὴν κτίσιν· ὅτι νόμῳ φυσικῷ τὸ λογικὸν ἐτίμησε ζῶον· ὅτι δέδωκεν ἐντολὴν τῷ αὐτεξουσίῳ, ὑποδεικνύς τὸ συμφέρον, ἵνα φύγῃ τῆ καλλίστῃ αἵρέσει τὸ βλάπτον· καὶ ὅτι ἡ ἐθελούσιος πρὸς τὸ χεῖρον τοῦ ἀνθρώπου ὁρμὴ ἐξήριστον ἐποίησε τὸν ἀπειθῆ τοῦ παραδείσου· ὅτι διὰ Πατέρων, καὶ πατριαρχῶν, καὶ νόμου, καὶ χρηστῶν, καὶ προφητῶν ἐπαίδευσεν ὁ Πλάστης τὴν φύσιν, καταφρονεῖν μὲν τοῦ ἀμαρτάνειν, φροντίζειν δὲ τοῦ δικαιοπραγεῖν· ὅτι τέλος ὡς ἐπεκράτει βουλομένων ἡμῶν ἡ ἀμαρτία, ὁ δὲ διάβολος δίκην τοῦ πλημμελεῖν ἀπῆτει τὴν τῆς φύσεως πανωλεθρίαν, οἷα δὲ καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου ἀμαυρωθέντος, καὶ τοῦ γραπτοῦ φαυλισθέντος, καὶ τῶν προφητῶν ὡς ἀνθρώπων ὑπομνησάντων τοῦ πρακτέου, ἀλλ' οὐκ ἐξαρπασάντων τοῦ χεῖρονος· αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔασχημάτιστος, καὶ ἀναρχος, καὶ ἀπερίγραπτος, καὶ παντοδύναμος Λόγος ἐλθὼν ἐσαρκώθη· τὸ γὰρ δυνατόν παρῆν αὐτῷ βουλομένῳ. Καὶ λαθὼν τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἐγένετο σὰρξ, καὶ ἐτέχθη ἐκ Παρθένου, πανταχοῦ βουλούμενος δεῖξαι, ὅτι κατ' ἀλήθειαν γέγονεν ἄνθρωπος· ἀναγκαίως γὰρ τῆ φύσει παρέπονται αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ σχήματα, καὶ τὰ πάθη. Οὐδὲ γὰρ λέγει ὁ εὐαγγελιστῆς ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τέλειον ἄνθρωπον, ἀλλ'

³ Galat. 1, 8.

(63) Κενοφωνίαις. Καινοφωνίαις.

ἐγένετο σὰρξ, ἐπ' αὐτὴν τὴν καταβολὴν τῆς φύσεως φθάσας, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως ἀναδραμῶν. Ὡς περ γὰρ ὁ τικτόμενος κατὰ φύσιν ἄνθρωπος οὐκ εὐθὺς τέλειος ταῖς ἐνεργείαις πρόβεισιν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ καταβολὴ τῆς φύσεως πρῶτον γίνεται σὰρξ, εἶτα τῷ χρόνῳ καταμικρὸν προσλαμβάνει τὰς πρὸς ἀπαρτισμὸν τῶν αἰσθησέων τε καὶ ἐνεργειῶν συντελούσας δυνάμεις· οὕτως ὁ Θεὸς Λόγος ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν καὶ ῥίζαν τῆς ἀνθρωπείας γενέσεως ἀναδραμῶν, πρῶτον γέγονε σὰρξ, οὐ τραπεῖς εἰς σάρκα, μὴ γένοιτο· μένει γὰρ ἡ θεότης ἀλλοιωσεως ἀνωτέρα· ἐπεὶ περ ἐδ' ἀτρέπτον, παραρρέουσης φύσεως πάθος· τῆς δὲ αἰδίου καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἐχούσης τὸ ἀτρέπτον ἴδιον.

Γ'. Παμὲν οὖν ἐκατέραις κεχρημένοι ταῖς γραφικαῖς φωναῖς, ὅτι καὶ ἐγένετο σὰρξ, καὶ ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν· καὶ ἐκάτερα εὐσεβῶς νοούμενα, σωτηρίας ἡμῖν τυγχάνει ἀπέρματα. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ, Ἐγένετο, τὸ ἀδιαίρετον τῆς ἄκρας ἐνώσεως ὁ εὐαγγελιστῆς ὑπαινίττεται. Ὡς περ γὰρ ἡ μονὰς οὐκ ἂν τμηθεῖη εἰς μονάδας δύο· ἡ γὰρ εἰς ταῦτα διαιρουμένη οὐκ ἂν εἴη μονὰς, ἀλλὰ δύο· οὕτω τὸ ἐν κατὰ τὴν ἄκραν ἐνωσιν οὐκ ἂν διαιρεθεῖη εἰς δύο· τὸ δὲ Ἐλαβε, βοᾷ τὸ ἀτρέπτον τῆς φύσεως. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶν τὸ γινόμενον ἢ ἐξ οὐκ ὄντος γίνεται, ὡς ὁ οὐρανὸς μὴ πρότερον ὄν· ἢ ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ἀλλοιοῦται, ὡς τὸ Νειλῶον ῥεῖθρον ἐξ ὕδατος εἰς αἷμα μεταβλήθη· ἐκάτερα δὲ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως ἀνάρμοστα· οὔτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων παρήχθη ὁ αἰεὶ ἀναρχος, οὔτε ἐξ ὄντων ἐτρέπη ὁ ἀναλλοίωτος Λόγος· διὰ τοῦτο δι' ἐκατέρων καὶ τὸ ἀτρέπτον τῆς θεότητος, καὶ τὸ ἀδιαίρετον τοῦ μυστηρίου, ἡ θεία ὑπεμφαίνουσα Γραφή, τὸ, Ἐγένετο, εἶπε· καὶ τὸ, Ἐλαβεν, ἐκήρυξεν, ἵνα διὰ μὲν τοῦ προτέρου τὸ ἐνικὸν τοῦ προσώπου παραστήσῃ, διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου τὸ ἀναλλοίωτον τῆς φύσεως ἐκβοήσῃ.

Ζ'. Ἐγένετο τοίνυν ὁ Θεὸς Λόγος, τέλειος ἄνθρωπος, οὐ κολοβώσαντος τὴν ἀτρέπτον φύσιν τοῦ ὑπὲρ ἔννοιαν θαύματος· ἀλλὰ πίστει τὸ τοιοῦτο μεμαθήκαμεν, οὐκ ἐρεῦνη κατηλείψαμεν. Καὶ γενόμενος ἄνθρωπος σώζει τῷ ὁμοιοπαθεῖ τὸ κατὰ σάρκα ὁμόφυλον γένος, ἐκτίσας μὲν τῆς ἀμαρτίας τὸ χρέος τῷ ὑπὲρ πάντων ἀποθανεῖν ὡς ἄνθρωπος, καταργήσας δὲ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἐστὶ, τὸν διάβολον, ὡς μισοπύνηρος Θεός. Τοῦτο νόμου τὸ δυνατόν (64) ὑπέδειξε διὰ τοῦ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην· καὶ τῇ φύσει τὴν προτέραν εὐγένειαν ἀπέδωκεν, διὰ τοῦ τιμῆσαι τῷ ἐνανθρωπήσαι τὴν ἐκ γῆς παρ' αὐτοῦ διαπλασθεῖσαν φύσιν. Εἷς τοίνυν ἐστὶν Υἱός (65). Τριάδα γὰρ ὁμοούσιον προσκυνούντες, τέταρτον τῷ ἀριθμῷ οὐκ ἐπισφέραμεν· ἀλλ' ἐστὶν εἷς Υἱός ὁ ἀνάρχως ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας πιστεύομεν γεγενῆσθαι· ὁ συν-

A naturæ primordia perveniens, et ad ipsa generationis initia recurrens. Sicut enim qui naturæ ordine gignitur homo, non statim perfectus ad operandum prodit, sed ipsa naturæ initia primum caro fiunt, deinde tempore progrediente paulatim vires accipiunt quæ ad integritatem sensuum et operationum conferant: sic Deus Verbum ad ipsa initia radicemque generationis humanæ recurrens, primum caro factum est, non quod in carnem sit verum, absit: manet namque divinitatis omni mutabilitate superior: mutatio enim, naturæ fluentis est passio: sed perennis illius ac semper eodem se habentis modo naturæ, incommutabilitas est propria.

VI. Fatemur igitur utrisque Scripturæ vocibus B utentes, et carnem factum esse ⁴, et servi formam accepisse ⁵, et utraq; pie intellectæ salutis nobis sunt semina. Nam per id quod dixit, *Factum est*, individuum summæ unionis vim evangelista subindicat. Ut enim unitas dividi in duas unitates non potest; nam si dividatur, jam non erit unitas, sed dualitas: sic quod per summam unionem est unum, nunquam in duo dividetur. Porro verbum, *Accepit*, naturæ immobilitatem declarat. Nam quia omne quod fit, aut ex non existente fit, ut cælum, quod ante non erat; aut ex aliquo exstante in aliud convertitur, ut Nili fluente ex aquis in sanguinem sunt mutata ⁶: neutrum tamen divinæ naturæ congruit. Neque enim ex nullis exstantibus productus est, qui nunquam initium habuit, neque ex aliquibus exstantibus immutatum illud incommutabile Verbum. Ideo divina Scriptura ut per utrumque verbum et immutabilitatem deitatis et mysterii individuum unitatem indicaret, *Factum est*, dixit; et verbum *Accepit* pronuntiavit, ut priore verbo unitatem personæ commendaret, altero autem immutabilitatem naturæ prædicaret.

VII. Deus igitur Verbum factus est homo perfectus; sed ita ut miraculum quod intelligentiam superat, immutabilem naturam non imminuerit; sed id fide didicimus, non inquisitione comprehendimus. Ac factus homo, cognato secundum carnem generi, per id quod erat similiter passibile, salutem tribuit; cum peccati quidem debitum, tanquam homo pro omnibus mortuus, persolvisset: *destruxisset* autem tanquam exsecrator mali Deus, *illum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum* ⁷: et legem esse possibilem ostendit, omnem implendo justitiam; naturæque nostræ pristinam nobilitatem restituit, in eo quod homo factus, naturam a se de terra formatam honoravit. Unus igitur est Filius; nam Trinitatem consubstantialiter cum adoremus, quarto numero non adiciamus; sed unus est Filius sine initio de Patre natus, *per quem*

⁴ Joan. 1, 14. ⁵ Philipp. 2, 7. ⁶ Exod. vii, 20.

(64) Τοῦτο νόμου τὸ δυνατόν. Leg. cum Riccardo: τοῦ τε νόμου τὸ ἀδύνατον δυνατόν ὑπέδ. et quod impossibile erat legi (Rom. viii, 3), possibile esse

⁷ Hebr. 2, 14.

ostendit.

(65) Υἱός. Addit Riccardo, εἷς Κύριος, unus Dominus: quod redundare videtur ex contextu.

secula facta ⁸ esse credimus : ramus radici coæternus, ille ex Patre citra fluxum exortus, Verbum ex illa mente inseparabiliter (66) et procedens et manens ; nam etiamsi *in terris visus est* ⁹, non tamen est a generante sejunctus. Hic voluit salvare quem formavit, et quidem salvavit, uterum inhabitans communem naturæ januam ; quem cum sua inhabitatione benedixisset, et generatione obsignasset, partu qui supra naturam fuit, ostendit se supra rationem fuisse hominem factum.

VIII. Ergo Deus Verbum non alter est Christus, et alter Deus : duos namque filios natura divina non novit. Ille solus unigenitum genuit : ubi enim non est conjunctio generantium, ibi dualitas generatorum non invenitur. *In nomine Jesu Christi omne genu flectitur, caelestium, terrestrium et inferiorum* ¹⁰. Quod si alius est Christus præter Deum Verbum, necesse est purum hominem esse Christum, ut stupidi homines dicunt. Si autem purus homo est Christus, quomodo illum supra ejus naturæ conditionem caelestia venerantur, et ad inferioris nomen genu flectunt ? quomodo etiam accepturi sumus prophetica oracula clamantia : *Deus noster in terris visus est, et cum hominibus conversatus* ¹¹ ? Nam visionem dicit hoc ipsum, quod est in carne manifestatum ; et conversationem appellat illam ipsam ad tempus cum hominibus commorationem, in qua ille minime invidus, ut omnipotentiam suam declararet, ostendit quod tanquam omnipotens, et id quod erat mansit propter se, et quod voluit, factus est propter nos.

IX. Quod si nonnullis occasionem scandali præbent fasciæ, et illa in præsepi reclinatio, et illud in tempore secundum carnem augmentum, et quod in navi dormierit, et ex itinere sit fatigatus, et esurierit in tempore, et quæcunque factio secundum veritatem homini conveniunt : noverint se dum passionibus irrident, negare naturam ; dumque naturam negant, non credere dispensationem ; non credentes vero dispensationem, damnum facere salutis. Nam si ex quo conditus est mundus, quisquam in hanc vitam lapsus est, aliam præter hanc naturæ viam ingressus, id ostendant qui contentiose adversantur, et tunc demum sua deliramenta contexant. Sed si hæc sunt naturæ communis initia, et Deus Verbum revera factus est homo ; cur qui naturam confitentur, passionibus irrident ? Alterum igitur ex duobus eligant : aut erubescerent de passionibus naturam negent, et cum Manichæis consentientes, inter impios censeantur : aut, si lucrum ex incarnatione proveniens admittunt, de passionibus non erubescant, quæ naturæ conveniunt. Miror autem hominum amentiam novum erroris iter ingredientium. Ego namque cum unum Filium esse sciam ac pie didicerim, unam incarnati Dei confiteor hy-

A κίδιος τῆ ρίζῃ κλάδος, ὁ ἀρεύστως ἐκ Πατρὸς ἐκλάμψας· ὁ ἀχωρίστως τοῦ νοῦ προΐων τε καὶ μένων Λόγος. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη, ἀλλὰ τοῦ γεννήσαντος οὐκ ἐχωρίσθη. Οὗτος ἠθέλησε σῶσαι ὃν ἐπλασε, καὶ ἔσωσέ γε, μήτραν οἰκήσας τὴν κοινὴν τῆς φύσεως πύλην· ἦν καὶ τῆ οἰκῆσει εὐλογήσας, καὶ τῆ γεννήσει σφραγίσας, ἔδειξε τῷ ὑπὲρ φύσιν τόκῳ, ἑαυτὸν ὑπὲρ λόγον ἐνανθρωπήσαντα.

B H'. Οὐκ ἄλλος οὖν ὁ Χριστὸς, καὶ ἄλλος Θεὸς, ὁ Θεὸς Λόγος· δύο γὰρ υἱοὺς ἢ θεία φύσις οὐκ οἶδεν. Ὁ μόνος Μονογενῆ ἐγέννησεν· ἐνθα γὰρ οὐκ ἔστι συζυγία τῶν τικτόντων, ἐκεῖ οὐκ εὐρίσκεται δυὰς τῶν τικτομένων. Ἐν τῷ ἐνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κίμπει, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. Εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ Χριστὸς παρὰ τὸν Θεὸν Λόγον, ἀναγκαίως ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, κατὰ τὸν τῶν ἐμπλήκτων λόγον. Εἰ δὲ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, πῶς τοῦ κατὰ φύσιν αὐτὸν προτιμᾶ τὰ οὐράνια, καὶ γονυπετεῖ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἤττονος ; πῶς δὲ ἂν δεξιόμεθα τὰς προφητικὰς φωνὰς βοῶσας· Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη ; Ὅπτασίαν γὰρ φησι τὴν κατὰ σάρκα φανέρωσιν· καὶ συναναστροφὴν ὀνομάζει τὴν ἐπὶ καιροῦ μετὰ ἀνθρώπων πολιτείαν, ἐν ἣ δημοσιεύων ὁ ἄφθοнос τὸ παντοδύναμον ἔδειξεν, ὅτι ὡς παντοκράτωρ, καὶ ὃ ἦν ἔμεινε δι' ἑαυτὸν, καὶ ὃ ἠθέλησε, γέγονε δι' ἡμᾶς.

C Θ'. Εἰ δὲ τισὶ σκανδάλου παραίτια γίνεται τὰ σπάργανα, καὶ ἡ ἐν φάτινῃ ἀνάκλησις, καὶ ἡ ἐν χρόνοις κατὰ σάρκα αὐξήσις, καὶ τὸ καθευδῆσαι ἐν πλοίῳ, καὶ τὸ κοπιᾶσαι ὁδοιπορήσαντα, καὶ τὸ πεινῆσαι ἐν καιρῷ, καὶ ὅσα τῷ κατὰ ἀλήθειαν γεγονότι συμβαίνει ἀνθρώπῳ· ἴστωσαν ὡς κωμωδοῦντες τὰ πάθη, ἀρνοῦνται τὴν φύσιν· ἀρνούμενοι δὲ τὴν φύσιν, οὐ πιστεύουσι τῆ οἰκονομίᾳ· μὴ πιστεύοντες δὲ τῆ οἰκονομίᾳ, ζημιοῦνται τὴν σωτηρίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἐξωλίσθησεν ἀπὸ γενέσεως κόσμου εἰς τὸν βίον ἄνθρωπος, ἐτέραν παρὰ ταύτην φύσεως βαδίσας ὁδόν, δεικνύτωσαν οἱ φιλόνοιχοι, καὶ τότε τοὺς οἰκείους ὕφαινεύωσαν λήρους. Εἰ δὲ αὕτη τῆς κοινῆς φύσεως ἡ ἀρχή, ὁ δὲ Θεὸς Λόγος κατὰ ἀλήθειαν γέγονεν ἄνθρωπος, τοῦ χάριν, συνομολογοῦντες τὴν φύσιν, σκώπτουσι τὰ πάθη ; θάτερον οὖν ἑκατέρων ἐπιλεξάσθωσαν· ἢ ἐπαισχυνόμενοι τὰ πάθη, ἀρνεύσθωσαν τὴν φύσιν, καὶ τὰ Μανιχαίων φρονοῦντες τοῖς ἀσεβέσι συντετάχθωσαν· ἢ εἰ προσίενται τὸ ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως κέρδος, ὁμολογοῦντες τὴν φύσιν, μὴ αἰσχυνέσθωσαν τὰ τῆ φύσει συμβαίοντα πάθη. Θαυμάζω δὲ καὶ τὴν φρενοβλάβειαν τῶν κενᾶς (67) ὁδοῦς ἀπάτης ἀνατεμνόντων. Ἐγὼ γὰρ ἕνα εἰδώς τε καὶ διδαχθεὶς εὐσεβῶς ὕδον, μίαν ὁμολογῶ τὴν τοῦ σαρκω-

⁸ Hebr. i, 2. ⁹ Baruch iii, 38. ¹⁰ Philipp. ii, 10.

¹¹ Baruch iii, 38.

(66) Dionysius Exiguus *ineffabiliter*, legit ἀρρή-

(67) Κενᾶς. Dionysius, κενᾶς.

θέντος Θεοῦ Λόγου ὑπόστασιν· ἐνός τε ἕντος τοῦ τε
τὰ πάθη ὑπομείναντος, καὶ τοῦ τὰ θαύματα τελε-
σιουργήσαντος, τοῦ χάριν, τὰ θεϊότερα σιωπῶντες,
τὰ ἥττονα κωμφοῦσιν; "Ἰνα γὰρ πιστώσεται ὅτι Θεὸς
ἦν καὶ Λόγος ὑπάρχων, καὶ μείνας ὃ ἦν, γέγονε σὰρξ,
καὶ βρέφος, καὶ ἄνθρωπος, μηδεμίαν τροπῆς τὸ μυ-
στήριον ὑβρίζουσας, ὁ αὐτὸς καὶ θαυματουργεῖ, καὶ
πάσχει, διὰ μὲν τῶν σημείων τὸ εἶναι ὃ ἦν αἰνιττώ-
μενος, διὰ δὲ τῶν παθῶν τὸ γενέσθαι ὃ ἐμπλάσε πι-
στουόμενος. "Ἐνα τοίνυν καὶ τὸν αὐτὸν αἰδίως τε καὶ
ἐπ' ἐσχάτων σαρκωθέντα ὁμολογοῦμεν Υἱὸν, μηδὲν
ἐπεισάγοντες τῇ φύσει νόθον· οὐδὲν γὰρ περιττὸν ἐν
τῷ θρόνῳ.

Γ'. Ἀλλὰ πάντως ἐκεῖνο τὸ πολυθρόλλητόν μοι
ἐροῦσι, πλέκοντες συλλογισμοὺς ἀράχνης ἀσθενεστέ-
ρους. Εἰ ἡ Τριάς, φησὶν, ὁμοούσιος, ἡ Τριάς ἀπα-
θής· ὁ δὲ Θεὸς Λόγος ἐν τῇ Τριάδι ὁράται· καὶ ὁ
Λόγος ἄρα ἀπαθής. Εἰ δὲ ὁ Θεὸς Λόγος ἀπαθής, εὐ-
ρεθήσεται ὁ σταυρωθεὶς ἕτερος παρὰ τὸν Θεὸν Λόγον
τὸν ἀπαθῆ. Οὕτως (68) ἰστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν οἱ
ταῦτα λέγοντες, καὶ καθ' ὑδάτων γράφουσιν οἱ τὰ κενὰ
ταῦτα μελετῶντες προβλήματα. *Φάσκοντες γὰρ εἶ-
ναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνε-
τος αὐτῶν καρδία.* Δημῶν γὰρ ὀφθαλμὸς ἡλίου
ἀκτῖνας καθαρῶς οὐ δέχεται, καὶ ἀσθενοῦσα διάνοια
πίστεως οὐ προσίεται ὑψος. Τί τοίνυν φαμὲν ἡμεῖς;
ἔτι κατὰ τὸν λόγον τῆς θεότητος ἡ Τριάς ὁμοούσιός
ἐστι καὶ ἀπαθής. Οὐδὲ γὰρ φάσκοντες αὐτὸν πεπον-
θέναι, τῷ λόγῳ τῆς θεότητός φαμεν αὐτὸν πεπονθέ-
ναι· ἀνεπίδεκτος γὰρ ἡ θεία φύσις παντὸς πάθους·
ἀλλ' ὁμολογοῦντες τὸν Θεὸν Λόγον τὸν ἕνα τῆς Τριά-
δος σεσαρκῶσθαι, διδόμεν τὴν αἰτίαν τοῦ νοεῖν τοῖς
μετὰ πίστει εἰρωτῶσι δι' ὃ ἐσαρκώθη. Ἐπειδὴ γὰρ
ἠδούλετο Θεὸς Λόγος καταργῆσαι τὰ πάθη, ἦν πέρας
ἦν ὁ θάνατος, προσίεσθαι δὲ πάλιν τὰ πάθη ἡ ἀνόλε-
θρος φύσις οὐχ οἷα τε ἦν· εἰ γὰρ πᾶν πάθος στάσις
ἐστὶ καὶ μάχη τῶν συνθέτων, περὶ δὲ τὸ ἄϋλον καὶ
μόνον οὐδεμία σύνθεσις· οὐκ ἄρα ἐκεῖ ἔφθανε πάθος,
ἐνθα οὐδὲ σύνθεσις τυγχάνει. Βουληθεὶς τοιγαροῦν τὰ
τυραννοῦντα τὴν λογικὴν σάρκα πάθη καταργῆσαι,
καθὰ προέφημεν, ἦν ἀκρόπολις ὑπῆρχεν ὁ θάνατος,
σαρκοῦται ἐκ Παρθένου, ὡς οἶδεν ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ
σχηματίζεται ὡς ἄνθρωπος· τοῦτο γὰρ τηδόκησε·
καὶ κενοῖ ἑαυτὸν ἐν δούλου μορφῇ, μηδεμίαν τῆς θεό-
τητος περιγραφὴν ὑπομείνας· καὶ οὕτω σώζει πᾶν τὸ
ἀνθρώπινον γένος, ἐν τῇ σαρκὶ μὲν αὐτοῦ καταργή-
σας τὰ πάθη, φυλάξας δὲ αὐτοῦ ἀπαθῆ τὴν θεό-
τητα.

universo hominum generi tribuit; in sua quidem
vans impassibilem.

ΙΑ'. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Γαβριὴλ εὐαγγελιζόμενος τὴν
τοῦ τεχθέντος ἀθεντίαν καὶ δύναμιν, ἐβόα πρὸς τὴν
Μαριάμ· Αὐτὸς γὰρ, φησὶ, σώσει τὸν λαόν αὐτοῦ
ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν. Λαὸς δὲ οὐκ ἂν εἴη ἄν-

A postasin (68). Itaque cum unus sit qui passiones
pertulit et qui miracula perfecit, cur diviniore re-
ticentes, humiliora per jocos irrident? Ut enim
fidem faceret, se, cum Deus esset, ac Verbum ex-
sisteret, permanendo quod erat, factum esse car-
nem, et infantem, et hominem, tanto sacramento
nulla mutatione violato; idem ipse perficiebat mi-
racula, et sustinebat passiones, per signa quidem
se mansisse quod erat significans, per passiones
autem id se factum esse quod formaverat, confir-
mans. Unum igitur et eundem Filium confitemur,
et sempiternum, et in novissimis temporibus in-
carnatum, divinæ naturæ nihil adulterinum adji-
cientes; nihil enim supervacuum est in illo throno.

X. Sed illud prorsus multorum sermone vulga-
tum dicent, et syllogismos araneorum telis infir-
miores texent: Si Trinitas est ejusdem essentiæ,
perfecto Trinitas est impassibilis; sed Deus Ver-
bum in Trinitate spectatur: Verbum igitur est im-
passibile. Quod si Deus Verbum est impassibile,
colligitur ergo crucifixum alium esse præter Deum
Verbum quod est impassibile. Vere telam aranæ
texunt ¹² qui hæc dicunt, et scribunt in aquis, qui
has inanes propositiones meditantur: *Dicentes enim
se esse sapientes, stulti facti sunt, et obscuratum est
insipiens cor eorum* ¹³. Nam lippus oculus solis ra-
dios non recipit, et mens infirma sublimitatem fidei
non admittit. Quid igitur nos ad ista dicimus? Ni-
mirum quod ad rationem attinet divinitatis, con-
substantialiam et impassibilem esse Trinitatem;
neque enim cum Verbum dicimus passum fuisse,
ratione divinitatis passum dicimus: natura namque
divina nullam recipit passionem. Sed confitentes
Deum Verbum unam Trinitatis personam incarna-
tam, iis qui cum fide seiscitantur, causam afferi-
mus intelligendi quare sit incarnatus. Nam quia
Deus Verbum passiones destruere volebat quarum
finis mors erat, et immortalis illa natura passiones
in se admittere non poterat: si enim omnis passio
compositarum rerum pugna est atque seditio, in
immateriali autem et singulari substantia nulla est
compositio: non igitur eo pertingit passio, ubi non
est compositio. Volens igitur, ut prædiximus, de-
struere passiones quæ rationalem carnem opprime-
bant, quarum summa arx erat interitus, incarnatur
ex Virgine, ut novit ipse Deus Verbum, et habitu
formatur ut homo ¹⁴: id enim ipsi placuit: et exina-
nit semetipsum in forma servi; nullam suæ deitatis
circumscriptionem admittens: et hoc modo salutem
carne passiones destruens, sed suam deitatem ser-

XI. Hanc ob causam cum Gabriel nascentis au-
toritatem ac potentiam annuntiaret, dixit ad Ma-
riam: *Ipse enim salvum faciet populum suum a pec-
catis eorum* ¹⁵. Populus autem non hominis, sed Dei

¹² Isa. lix, 5 sec. LXX. ¹³ Rom. i, 21, 22. ¹⁴ Philipp. ii, 7. ¹⁵ Matth. i, 21.

(68) Οὕτως. Ὅντως.

(69) Quod Cyrillus dicit, *Una naturæ Dei Verbi*

incarnata, et item Athanasius, hoc iste dicit, *Una hypostasis*.

est : neque mundum a peccatis liberare potest quisquis in hanc vitam per corruptionem intraverit, et non habuerit expers culpæ nativitatæ exordium. Sed necessario idem cum Deo et homo esset, non in duo divisus, sed unus permanens; per id quod ex muliere natus est, se hominem esse demonstravit; per id autem quod sine conjunctione natus et quod Matrem virginem servavit, quod Deus esset, declaratus est. Salvavit mundum Jesus Christus, ubi venit in terras, et cum hominibus conversatus est ¹⁶. Quod si Christus purus homo est, et non ipse Deus Verbum; quomodo in principio creavit omnia, qui tunc, ut ipsi dicunt, non erat? Nam si postremus in creaturis homo fuit, liquet, iis quæ ante illum fuerant, creationem largiri non potuisse Christum, quippe qui ut purus homo posterius productus fuit. Quomodo igitur Paulus ait : *Unus Dominus Jesus Christus per quem omnia* ¹⁷? Nam si per Christum omnia, liquet Christum Deum esse Verbum, evangelista testante : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt* ¹⁸. Si igitur evangelista dicit, omnia esse per Verbum facta, et hoc ipsum beatus Paulus interpretans ait, *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*, liquet Christum esse Deum Verbum.

XII. Quod si voces proferunt ex divinis Litteris, in quibus homo est appellatus, cum dicat Petrus : *Jesum a Nazareth, virum approbatum a Deo* ¹⁹; et Paulus asserat : *In viro in quo statuit, fidem præbens omnibus* ²⁰; et ipse Dominus de se fateatur : *Quid me queritis interficere hominem* ²¹? noverint se aut per segnitiam non assequi Scripturæ intelligentiam, aut per malitiam quæ bene scripta sunt, ad suam improbitatem pervertere. Nam et homo est revera Christus; sed hoc factus est, cum prius non esset nisi tantummodo Deus. Sicut enim Deus est non creatus, sic idem quoque homo est non imaginatione fictus; et quemadmodum Patri secundum divinitatem consubstantialis, sic idem ipse matri secundum carnem cognatus; ita ut ubique veritas mysterii præfulgeat, omnique deceptionis fraus remota sit. Quod si Virgo non Deum genuit, nec magno digna erit illa inviolata miraculo : multæ siquidem et aliæ mulieres justos homines huic sæculo protulerunt. Si autem prophetarum voces mysterium adeo ineffabile præcinentes clamant : *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium; et vocabunt nomen ejus Emmanuel* ²²; quod interpretatus est Gabriel, dicens, *Nobiscum Deus* ²³: cur propter nascentis inclinationem, gloriam parientis amputant? Sed prorsus illud opponent ac dicent : Omne quod nascitur, ejusdem generis est cum generante :

ἄνθρωπου, ἀλλὰ Θεοῦ· οὐδ' ἂν ἀπαλλάξειε τὸν κόσμον ἀμαρτημάτων ὁ μετὰ φθορᾶς εἰσπηδήσας εἰς τὸν βίον, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως οὐκ ἐσχηκὼς ἀκατηγόρητον, ἀλλὰ ἀναγκαίως ὁ αὐτὸς Θεὸς τε ὢν καὶ ἄνθρωπος, οὐ διαιρούμενος εἰς δύο, ἀλλὰ μένων εἷς, διὰ μὲν τοῦ ἐκ γυναικὸς γεννηθῆναι, δεικνύς ὅτι ἄνθρωπος, διὰ δὲ τοῦ ἀσυνδυάστως, καὶ φυλάξει τὴν τεκοῦσαν Παρθένον, μαρτυρούμενος ὅτι ἔστι Θεός. Ἔσωσε τὸν κόσμον (70) Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἐλθὼν ἐπὶ γῆς καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφεῖς. Εἰ δὲ ὁ Χριστὸς φίλος ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ οὐκ αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος, πῶς ἔκτισε τὰ πάντα ἐν ἀρχῇ τότε οὐκ ὢν; Εἰ γὰρ μεταγενέστερος τῆς δημιουργίας ὁ ἄνθρωπος, εὐδὴλον ὡς τοῖς πρὸ αὐτοῦ τὴν γένεσιν οὐκ ἐχαρίσατο ὁ Χριστὸς, οἷα δὴ μεταγενέστερος προαχθεῖς ὡς φίλος ἄνθρωπος. Πῶς οὖν Παῦλος ἐβόα· *Εἷς Κύριος Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα*; Εἰ γὰρ διὰ Χριστὸν τὰ πάντα, εὐδὴλον ὅτι Χριστὸς Θεὸς ἐστὶ Λόγος, τοῦ εὐαγγελιστοῦ βοῶντος· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.* Εἰ τοίνυν ὁ εὐαγγελιστὴς βοᾷ, ὅτι διὰ τοῦ Λόγου τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ὁ Παῦλος τοῦτο ἐρμηνεύων λέγει, *Εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα*· εὐδὴλον ὅτι Χριστὸς Θεὸς ἐστὶ Λόγος,

IB'. Εἰ δὲ προφέροιεν τὰς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς φωνάς, ἐν αἷς κέκληται ἄνθρωπος, τοῦ Πέτρου λέγοντος· *Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ ἄνδρα* (71)· καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος, *Ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχών*· καὶ αὐτοῦ τοῦ Δεσπότου περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος· *Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον*; ἴστωσαν ὡς ἢ διὰ νοθείαν ἀπελείφθησαν τῆς Γραφικῆς ἐννοίας, ἢ διὰ πονηρίαν πρὸς τὴν ἑαυτῶν μοχθηρίαν διαστρέφουσι τὰ καλῶς γραφέντα. Καὶ ἄνθρωπος γὰρ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν ὁ Χριστὸς· ἀλλὰ τοῦτο γέγονεν, οὐ πρότερον ὢν εἰ μὴ μόνον Θεός. Ὡσπερ γὰρ Θεὸς οὐ κτιστός, οὕτως ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος οὐ φανταστός· καὶ ὡσπερ τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα ὁμοούσιος, οὕτως ὁ αὐτὸς καὶ τῇ Παρθένῳ κατὰ τὴν σάρκα ὁμόφυλος, πανταχοῦ τῆς ἀληθείας τοῦ μυστηρίου προλαμπούσης, καὶ πάσης ἀπάτης σχολαζούσης. Εἰ δὲ μὴ ἔτεκε Θεὸν ἢ Παρθένος, οὐδὲ πολλοῦ θαύματος ἀξία ἢ ἀφθορος· πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλαι γυναῖκες ἐκαρποφόρησαν τῷ βίῳ δικαίου. Εἰ δὲ προφητῶν γλῶσσαι τὸ ἄρρήτον προσαυλιζουσαι μυστήριον, βοῶσιν· *Ἴδού ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ*· ὃ ἐρμηνεύων ὁ Γαβριήλ, φάσκει, *Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός*· τοῦ χάριν, διὰ τὴν τοῦ τεχθέντος συγκατάθεσιν, τὴν δόξαν τῆς τεκούσης περικόπτουσι; Ἄλλ' ἀντιτιθέασι πάντως τοῦτο· Πᾶν τὸ τικτόμενον, φασὶν, ὁμόφυλον ὑπάρχει τῇ τικτούσῃ· εἰ τοίνυν ἄν-

¹⁶ Baruch iii, 38. ¹⁷ I Cor. viii, 6. ¹⁸ Joan. i, 1-3. ¹⁹ Act. ii, 22. ²⁰ Act. xvii, 31. ²¹ Joan. viii, 40. ²² Isa. vii, 14. ²³ Matth. i, 23.

(70) Ἔσωσε, κ. τ. λ. Dionysius legit, ἔσωσε τὸν λαὸν αὐτοῦ· τίς; Ἰησοῦς. Verit enim : *Salvum se-cit populum suum : quis? Jesus Christus qui venit in*

terras. Et sic edidit Riccardus.

(71) Ἄνδρα. Addit Riccardus, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπο-δεδογμένον εἰς ὑμᾶς, quæ reliqui edidit omittunt.

θρωπος ἢ τεκοῦσα, ἄνθρωπος ἀναγκαίως καὶ ὁ τε-
χθεὶς. Εὐλόγως φατὲ, ὦ οὔτοι· ἀλλὰ τὸ ὁμόφυλον
τίχτει ἢ ὠδίνουσα, ὅταν κατὰ φύσιν προβαίῃ ὁ τόκος·
φυσικοῦ δὲ τόκου τὸ προσέμιον φθορὰ, ἐπειδὴ καὶ
ρίζις προηγείται τῆς φθορᾶς· ἐνθάδε δὲ τῆς ὕβρεως
ταύτης, οὐδὲ ἔννοια, ἀλλὰ ἐσχεδιάσθη ὑπὲρ λόγον τὸ
θαῦμα· ὅπου ὑπὲρ φύσιν ὁ τόκος, ἐκεῖ ὁ τεχθεὶς,
Θεός. Ὁμολογοῦμεν τοίνυν τὸν αὐτὸν, καὶ τὸν κόσμον
παραγαγόντα, καὶ τὸν νόμον δεδωκότα, καὶ ἐν προ-
φήταις ἐμπνεύσαντα, καὶ ἐπ' ἐσχάτων σαρκωθέντα,
καὶ τοὺς ἀποστόλους εἰς σωτηρίαν ἐθνῶν τε καὶ λαῶν
ἀλιεύσαντα.

ΙΓ'. Φύγωμεν οὖν τοὺς θαλεροὺς καὶ βορβορώδεις
τῆς ἀπάτης ῥύακας, τὰς θεομάχους λέγω αἵρέσεις· **B**
τὴν Ἀρείου μανίαν διαιροῦσαν τὴν ἀμέριστον Τριάδα·
τὴν Εὐνομίου τόλμαν, περικλείουσαν τῇ γνώσει τὴν
ἐκατάληπτον φύσιν· τὴν Μακεδονίου λύσσαν, χω-
ρίζουσαν τῆς θεότητος τὸ ἀχωρίστως ἐκπορευόμενον
Πνεῦμα· καὶ τὴν νεότευκτον ταύτην καὶ καινὴν βλασ-
φημίαν, τὴν τὸν Ἰουδαϊσμόν κατὰ πολὺ εἰς βλασφη-
μίαν νικῶσαν. Οἱ μὲν γὰρ τὸν ὄντα Υἱὸν ἀθετοῦσι,
ζημιοῦντες τὴν ῥίζαν τοῦ κλάδου· οἱ δὲ τῷ ὄντι καὶ
ἕτερον ἐπεισάγουσι, στηλιτεύοντες ὡς πολύγονον τὴν
ἀκήρατον φύσιν. Εἶπωμεν οὖν μετὰ Παύλου· Χρι-
στός ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφώ-
τερα ἔν. Ἰουδαῖον γὰρ καὶ Ἑλληνα διὰ τοῦ βαπτί-
σματος εἰς ἓνα καινὸν ἐκτισεν ἄνθρωπον, ἐνώσας τῇ
δυνάμει τὰ τῆς πολιτείας διεστῶτα. Φριττέτωσαν τὴν
κατάκρισιν οἱ νεωτεροποιοὶ εἰς ἀσέβειαν· εἴ γε τὰ **C**
μὲν διεστῶτα εἰς συμφωνίαν ἠνώθη, ὁ δὲ ἐνώσας εἰς
δυάδα, τό γε ἐπ' αὐτοῖς, διηρέθη.

ΙΔ'. Ἀλλὰ λοιπὸν τὸ μῆκος τῶν λόγων παρεῖς, ἐπὶ
τὴν συντομίαν ἐλεύσομαι τοῦ ὀρθοῦ δόγματος. Εἴ τις
θέλει γνῶναι κατὰ ἀλήθειαν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ εἷς καὶ
μόνος Υἱός, ὁ πρὶν τὸν Ἀβραάμ γενέσθαι ὢν, καὶ
ἐπ' ἐσχάτων προκόψας σοφία καὶ ἡλικία κατὰ
σάρκα (ἔχει γὰρ ἀεὶ ἡ θεότης αὐτοῦ τὸ τέλειον)· ἐρω-
τάτω Παῦλον, καὶ αὐτὸς βροντήσῃ τὴν εὐσέβειαν,
δεικνύς ὅτι καὶ ἐξ Ἰουδαίων προελθὼν τὸ κατὰ σάρκα
θεὸς ὑπάρχει προαιώνιος. Φάσκων γὰρ περὶ τῶν
Ἰουδαίων, καὶ σεμνύνων τὸ ἀχάριστον καὶ θεομάχον
ἔθνος διὰ τὴν ῥίζαν τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸ σπέρμα τὸν **D**
Δεσπότην Χριστὸν, οὕτως λέγει· Ὡν, φησὶν, ἡ υἱοθε-
σία. Ἐβόα γὰρ θεὸς ἐν προφήταις· Υἱὸς πρωτότο-
κός μου Ἰσραὴλ· καὶ ἡ δόξα [μου] ἄμετρον γὰρ
προσώδευε δόξαν τοῖς τροφοφορομένοις τὰ ἐπάλληλα
θαύματα· καὶ αἱ διαθήκαι, αἱ πρὸς τὸν Ἀβραάμ τὸ
πλήθος καὶ τὴν εὐλογίαν παρεγγυῶσαι· καὶ ἡ νομο-
θεσία, ἡ ἐν ὄρει δακτύλῳ Θεοῦ γραφεῖσα· καὶ αἱ
ἐπαγγελίαι, ἡ τε γῆ τῆς Παλαιστίνης, καὶ τὸ διὰ

A si igitur homo est quæ genuit, necesse est hominem
quoque esse qui ex ea natus est. Recte quidem di-
citis; sed tunc pariens ejusdem generis partum
edit, cum secundum naturam progreditur partus :
naturalis autem partus exordium corruptio est,
quia commistio quoque corruptionem præcedit : hic
vero cum hujus injuriæ ne cogitatio quidem fuerit,
sed miraculum supra rationis captum effectum sit :
ubi supra naturam est partus, ibi qui nascitur,
Deus est. Confitemur igitur eundem et mundum
condidisse, et legem dedisse, prophetas quoque
inspirasse, et in novissimis temporibus incarna-
tum, et apostolos ad salutem gentium et populorum
expiscatum fuisse.

XIII. Fugiamus (72) igitur turbidos et cœnosos
deceptionum rivos, hæreses, inquam, cum Deo
pugnantes : Arii insaniam dividendam indivisam
Trinitatem; Eunomii audaciam, quæ intra cogni-
tionis nostræ terminos naturam incomprehensibili-
lem includit; Macedonii rabiem, quæ Spiritum
inseparabiliter procedentem a deitate sejungit;
hanc quoque nuper fabricatam novamque blasphemiam,
quæ Judaismum, quod ad blasphemiam magnitudinem,
longe superat. Illi namque, dum cum
qui Filius est, reprobant, ramo radicem privant :
hi vero ultra hunc qui est Filius, alium adjicientes,
intemerabilem naturam tanquam multigenam de-
notant. Dicamus ergo cum Paulo : *Christus est pax
nostra, qui fecit utraque unum* ²⁴. Nam Judæum et
Græcum per baptismum in unum novum hominem
condidit, uniens potentia quæ conversatione dissi-
debant. Horreant damnationem novæ impietatis
auctores : siquidem cum dissidentia in unam con-
cordiam unita sint, is qui univit, quantum in illis
fuit, in duo est divisus.

XIV. Sed jam ommissa sermonis longitudine, ad
compendium veri dogmatis veniam. Si quis cupit
vere cognoscere illum esse unum ac solum Filium,
qui est *antequam Abraham fieret* ²⁵, et in novissi-
mis *proficiebat ætate ac sapientia* ²⁶ secundum car-
nem; nam ejus divinitas semper est perfecta; in-
terroget Paulum qui pietatem personabit, osten-
dens eum etiam postquam ex Judæis secundum
carnem exstitit ²⁷, Deum esse ante sæcula. Cum
enim de Judæis loqueretur, et ingratham illam
Deoque rebellem gentem, propter Abraham gentis
radicem et ejus semen Christum Dominum, collau-
daret, sic dixit : *Quorum est adoptio filiorum* ²⁸ ;
(clamabat enim Deus per prophetas : *Filius meus
primogenitus Israel* ²⁹,) *et gloria* (nam iis quos
Deus tanquam nutrix gestabat, immensam gloriam
assidua miracula conferebant,) *et testamenta*, per
quæ ipsi Abraham multiplicatio et benedictio est
promissa : *et legislatio*, illa in monte digito Dei

²⁴ Ephes. ii, 14. ²⁵ Joan. viii, 58. ²⁶ Luc. ii, 52. ²⁷ Rom. ix, 5. ²⁸ ibid. 4. ²⁹ Exod. iv, 22.

(72) *Fugiamus*, etc. Hæc et sequentia recitantur in collatione 5 concilii Constantinopolitani ii, edit. Ven. Labb. tom. VI, pag. 78.

scripta; et obsequium (73), quo divino cultui serviebant; et promissa, tum illa terra Palæstinæ, tum omnes gentes per semen Abrahæ benedicendæ: quorum patres, qui in erroris nocte tanquam fidei luminaria sunt exorti: et ex quibus Christus. Neque vero huic stetit beatus Paulus: non enim ex quo fuit ille ex Maria partus, ex eo cœpit Verbi principio carentis initium; sed mox intulit, secundum carnem, ut manifestationem illam factam in carne, non generationem secundum divinitatem indicaret. Quisnam igitur Christus hic sit ex Virgine natus, hic in spelunca, ut ipse novit, collocatus, hic in præsepi reclinatus, hic tempore secundum carnem auctus, hic qui usque ad infimas partes terræ descendit, hic qui omnia quæ carnis sunt, subiit, ut fidem faceret vere se hominem factum fuisse; hic qui non alius est ab eo qui descendit, sed qui descendit, ipse est et qui ascendit³¹: non enim prius ascendit, sed descendit; utpote qui non secundum progressionem Deus est, absit, sed propter suam misericordiam homo; nam hac re indigebamus: hic, inquam, quinam sit, noli a me aut ab alio aliquo discere, sed a beato Paulo, qui Filium ab ipso Patre per revelationem didicit, ac dixit: Cum autem placuit Deo, qui segregavit me ex utero matris meæ et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me³². Is namque quinam sit Jesus Christus, vere te docebit, clamans: Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula³³. Quem aditum calumniæ hæc beati Pauli verba iis qui conviciari student, non obstruant? Dixit eum Christum, ut ostenderet, vere hominem factum; dixit eum ex Judæis secundum carnem, ut indicaret non ex quo incarnatus est, ex eo esse cœpisse; dixit, qui est, ut initium non habere declararet; dixit eum super omnia, ut creaturæ totius esse Dominum prædicaret; dixit ipsum Deum, ne illius passionibus et habitu decepti, immortalem ejus naturam negemus; dixit benedictum, ut eum tanquam omnipotentem adoremus, non tanquam conservum calumniemur: dixit eum in sæcula, ut ostendat, qui ea sæcula verbo condidit, perpetuo in ipsis ut Deum prædicari.

XV. Cum igitur habeamus Christum et Deum esse, et benedictum, ipsum adoremus; dicamusque adversus eos qui aliter sentiunt: Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus³⁴. Nos autem sensum Christi habemus³⁵: adeoque expectamus gloriam magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi³⁶, qui reddet his quidem qui pie sentiunt, suæ fidei præmia³⁷; iis autem qui eum reprobant, suæ audaciæ mercedem. Hæc vestræ charitati direximus, vestris permoti libellis quos ad nos misistis, significantes, pestiferos quosdam homines ac

³⁰ Rom. viii, 5. ³¹ Ephes. iv, 10. ³² Gal. i, 15. ³³ Tit. ii, 13. ³⁷ Rom. ii, 6-8.

(73) Et obsequium quo — serviebant. Hoc non est in Græco, sed in Dionysio: et certe requiritur Καὶ λατρεία, δι' ἧς Θεῷ ἐλάτρευον: quæ in textum intulit Riccardus.

σπέρματος τοῦ Ἀβραάμ εὐλογηθῆναι πάντα τὰ ἔθνη· ὧν οἱ πατέρες, οἱ ἐν τῇ νυκτὶ τῆς πλάνης ἀνατείλαντες, ὡς πίστεως φωστῆρες· καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστός. Καὶ οὐκ ἔστη μέχρι τούτων Παῦλος· οὐδὲ γὰρ ἀφ' οὗ ὁ ἐκ Μαρίας τόκος, ἔκτοτε τοῦ ἀναρχοῦ Λόγου ἢ ὑπαρχῆς, ἀλλ' εὐθὺς ἐπήγαγε τὸ, κατὰ σάρκα, ἵνα ὑποσημαίνηται τὴν κατὰ σάρκα φανέρωσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν θεότητα (74) γέννησιν. Τίς μὲν οὖν ἐστὶν οὗτος ὁ Χριστός ὁ ἐκ Παρθένου γεννηθείς, ὁ ἐν σπηλαίῳ χωρηθείς, ὡς οἶδεν, ὁ ἐν φάτνῃ ἀνακληθείς (75), ὁ τῷ χρόνῳ κατὰ σάρκα αὐξήσας, ὁ μέχρι τῶν κατωτάτω τῆς γῆς καταβάς, ὁ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς ὑπομείνας, ἵνα πιστώσῃται, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν γέγονεν ἄνθρωπος, ὁ οὐκ ἄλλος ὢν παρὰ τὸν καταβάντα, ἀλλ' αὐτός ὢν καὶ ὁ καταβάς, καὶ ἀναβάς· οὐ γὰρ ἀνέβη πρότερον, ἀλλὰ κατέβη, οἷα δὴ οὐκ ἐκ προκοπῆς Θεοῦ, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ δι' εὐσπλαγγνίαν ἀνθρώπου· τούτου γὰρ ἐδεόμεθα· μὴ παρ' ἐμοῦ μόθης ἢ παρ' ἄλλου τινὸς, ἀλλὰ παρὰ Παύλου τοῦ παρὰ Πατρὸς ἐν ἀποκαλύψει μαθόντος τὸν Υἱὸν, καὶ φάσκοντος, Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀποκαλύψας τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί. Οὗτος γὰρ σε διδάξει ἀληθῶς, τίς ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς ὁ Χριστός, βοῶν· Ἐξ ὧν ὁ Χριστός τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας. Ποίαν παρείσδυσιν συκοφαντίας οὐκ ἀποτειγίξει τὰ Παύλου ῥήματα τοῖς φιλοσοδοῦσι; Εἶπεν αὐτὸν Χριστόν, ἵνα δείξῃ ὅτι κατὰ ἀλήθειαν γέγονεν ἄνθρωπος· εἶπεν αὐτὸν ἐξ Ἰουδαίων τὸ κατὰ σάρκα, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἀφ' οὗ ἐσαρκώθη ἔκτοτε μόνον ὑπάρχει· εἶπεν αὐτὸν ὄντα, ἵνα ἀναρχὸν βροντήσῃ· εἶπεν αὐτὸν ἐπὶ πάντων, ἵνα τῆς κτίσεως Δεσπότην κηρύξῃ· εἶπεν αὐτὸν Θεόν, ἵνα μὴ πρὸς τὰ πάθη καὶ τὸ σῆμα δελεασθέντες, τὴν ἀνιώλεθρον αὐτοῦ ἀρνησώμεθα φύσιν· εἶπεν αὐτὸν εὐλογητόν, ἵνα ὡς παντοκράτορα προσκυνήσωμεν, ἀλλ' οὐχ ὡς σύνδουλον συκοφαντῶμεν· εἶπεν αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἵνα δείξῃ ὅτι περὶ ὁ λόγῳ τούτους δημιουργήσας, αἰδίως ἐν αὐταῖς θεολογεῖται.

DEI. Ἐχοντες οὖν τὸν Χριστόν καὶ ὄντα Θεόν, καὶ εὐλογητόν, αὐτῷ προσκυνήσωμεν λέγοντες πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους· Εἴ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν· διὸ καὶ προσδεχόμεθα τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς ἀποδώσει τοῖς μὲν εὐσεβοῦσι τὰ τῆς δόξης ἱπαθλα, τοῖς δὲ ἀθετοῦσι τὰ τῆς τόλμης ἐπιχειρα. Ταῦτα δὲ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐπεστείλαμεν ἀγάπην, ἐκ τῶν ὑμετέρων προτραπέντες λιθέλλων, ὧν πρὸς ἡμᾶς διεπέμφασθε, φήσαντες λυμεῶνάς τινὰς καὶ τε-

³⁴ Rom. ix, 5. ³⁵ Rom. viii, 9. ³⁶ I Cor. ii, 16.

(74) Κατὰ τὴν θεότητα. Forte τὴν κατὰ θεότητα. Et sic Riccardus.

(75) Ἀνακληθείς. Forte ἀνακληθείς.

ρατολόγους ἀνθρώπους ἑαυτοὺς ἐπεισφρῆσαι τῇ ὑμέ-
 τέρῃ χώρᾳ βουλομένους διὰ πονηρῶν γραμμάτων
 καὶ τῶν ἀντιθέσεων τῆς ψευδωνύμου γνώσεως
 διαστρέφειν τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀμαγγάνευτον τῆς ὀρθο-
 δόξου πίστεως κάλλος· ἀλλὰ τὸ τοῦ μακαρίου Παύλου
 καὶ πάλιν φημι πρὸς ὑμᾶς· Βλέπετε μὴ τις ὑμῶς
 ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κεν-
 νῆς ἀπάτης (76), κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν εἰκαι-
 ούλων ἀνθρώπων, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. Θεμέ-
 lion γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι εὐσεβοῦς
 πίστεως παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χρι-
 στός. Στήξτε τόνον ἐν ἐνὶ πνεύματι, μὴ ψυχῇ
 συναθροῦντες τῇ πίστει τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ μὴ πτυ-
 ρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ φυ-
 λάττοντες τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβετε τῶν ἁγίων
 καὶ μακαρίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ τὴν ὀρθόδοξον
 πίστιν ἐκθεμένων, καὶ τῶν περὶ τὸν ἅγιον καὶ μα-
 κάριον Βασίλειον καὶ Γρηγόριον, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν
 αὐτοῖς ὁμοφρόνων, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς.
 Ἐμοὶ προσαγορεύομεν.

(77) EPISTOLA III.

*Proclus episcopus Constantinopolitanus ad Joannem
 episcopum Antiochiæ.*

I. Arbitror te cognoscere, religiosissime, magis
 vero (78) certe scio, non quamlibet a Deo colligere
 mercedem eos, qui indormitabili mentis oculo ec-
 clesiasticis invigilant necessitatibus, nocte dieque
 procurare et coasulere, quatenus bene quidem re-
 gatur omne quantum populi familiariter conjun-
 ctum est, et a reprobis zizaniis pura sit ortho-
 doxa fides : providentiam vero mereatur hoc, quod
 secundum præsumptionem interim adversariorum,
 habet morbum, ut in eundem (79) sensum et obe-
 dientiam transferatur, maxime divina clamante
 Scriptura : *Qui eduxit dignum ab indigno, sicut os
 meum erit* ⁷⁸. Si enim negligere proximos labentes
 ad deteriora, et socordia præpositi rapinam factos
 faucibus (80) lupi voracis hominum irrecusabilis
 damnationis experimentum minitatur dormitanti,
 mercenarium, non pastorem, desidiosum et disso-
 lutum Scriptura vocante : quomodo non per omnia
 justum est, studiosum quidem in talibus persequi,
 desidiosum vero in urgentibus effugitare? In eodem
 enim utraque similia ad vituperationem existunt,
 et irrecusabilia ad condemnationem, et hoc quod
 ex quibus aliquis ipse negligenter vivit, videntes
 adhortatur in æmulationem deteriorum : et quod
 peccantes in fidem et delinquentes in vitam, non
 statim corrigit, licet despiciens, extra tale suppli-

⁷⁸ I Tim. vi, 20. ⁷⁹ Coloss. ii, 8. ⁸⁰ I Cor. iii, 11, 2 sqq. ⁸¹ Rom. i, 32. ⁸² I Reg. iv, 10 sqq.

(76) *Kal κενῆς ἀπάτ.* Videsis Cotelerium *Monum. eccl. Græc.* tom. III, pag. 635, et Millium in *N. Test. Gr. ad Coloss.* ii, 8.

(77) Exstat inter acta concilii Constantinopolitani ii, collat. 6, pag. 153 seq., tom. VI *Concil. edit. Ven.-Lab.* cum notis Baluzii.

(78) *Magis vero.* Veteres libri, *magis autem.*

A verborum portenta proferentes in vestram regio-
 nem irruisse, studentes perversis scriptis et oppo-
 sitionibus falsi nominis scientiæ ⁷⁸ simplicem ac
 puram rectæ fidei speciem pervertere. Sed ego vos
 iterum beati Pauli verbis admoneo : *Vide: ne quis
 vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam
 secundum traditionem nugacium hominum, et non
 secundum Christum* ⁷⁹. *Fundamentum enim aliud piæ
 fidei nemo potest ponere, præter id quod positum est,
 quod est Christus Jesus* ⁸⁰. State igitur in uno spi-
 ritu, unanimes collaborantes fidei Evangelii : et in
 nullo terreamini ab adversariis ; sed custodite tra-
 ditiones quas accepistis a sanctis ac beatis Patribus
 qui apud Nicæam rectam fidem ediderunt, et a
 sanctis ac beatis viris Basilio et Gregorio, et reli-
 quis qui cum illis eadem senserunt, *quorum no-
 mina sunt in libro vite* ⁸¹. Omnem vobiscum frater-
 nitatem ego et qui mecum sunt, salutamus.

Πᾶσαν τὴν σὺν ὑμῖν ἀδελφότητα ἐγὼ τε καὶ οἱ σὺν
 ἐμοὶ προσαγορεύομεν.

cium non est constitutus. Ejusmodi vero exemplum
 non ex me refingo, sed ex divinis Scripturis eru-
 ditus seribo. Heli ille (81) ætate fatigatus, et in
 Silo pertinentia ad legem sacrificans, ipse quidem
 non operabatur quæ pueri audebant ⁸² ; coopera-
 batur vero illis, postquam non prohibebat peccan-
 tes ; quoniam secundum veram rationem, non pro-
 hibere flagitia, agenti cognatum est ⁸³. Et iterum pueri
 actionibus gradum injuriantes, indignos se per
 quæ peccabant sacerdotio demonstrantes, non so-
 lum eis quibus operabantur, cadebant ; sed enim
 et ad peccandum alios evocabant, imaginem pec-
 cati sese æmulantibus proponentes. Propter quod
 pariter illatum est supplicium et eis qui impia fe-
 cerunt, et ei qui non prohibuit ⁸⁴. Patri enim ad
 virtutem nocuit socordia ; filiis autem perniciem
 intulit inemendatio ; et senex in juvenum tempe-
 state naufragium passus est, pro quibus affectum
 non gubernavit increpatione.

II. Ita oportet, religiosissime, cum qui sortitus
 est præesse populo et tenere habenas sacerdotii, non
 solum procurare quomodo ipse probus appareat ;
 sed ut et hoc quod ab ipso dicitur, sit purum ab
 omni vituperatione. Hoc enim quod prius est etsi
 mirandum, sed non tale quale est hoc, quod post
 illud dictum : quanto illud quidem in unum so-
 lum (82) perficientem ea quæ ad virtutem perti-
 nent, concludit : hoc vero multos providentia sal-
 vos faciens, per singulos pietatis induitur confiden-

11. ⁸¹ Philipp. iv, 5. ⁸² Jer. xv, 9. ⁸³ I Reg.

(79) *Ut et in eumd.* Cod. Par. *ut et id in eumdem.*

(80) *Faucibus.* Veteres libri, *faucis.*

(81) *Heli ille,* etc. Hic locus usque ad ea verba, *Hoc enim quod prius est,* exstat Græce in bibliotheca regis Christianissimi cod. Jol. 59. *HARDUEN.*

(82) *In unum solum.* Codex Paris. *in unum lo-
 cum.*

tiam. Ad quid vero dico? Quod multi inelamant (85) hic religiosissimum Edessenorum episcopum Ibas, non solum clerici quidam Edesseni et monachi, sed enim etiam primates et clari militia, quibus rectæ fidei calidus zelus accenditur, quod tantum diligit Nestorii insaniam, ut et quadam capitula quæ supposui scripto a nobis *ad Armenios* tomo, et dixi tuæ reverentiæ, quæ sunt stulta et profana et omni plena impietate, transferret voce Syrorum, et transmitteret ubique; ut multis simpliciorum inconsiderato auditu læsionem perniciosorum suscipientibus, persuaderet ita sapere sicut abdicatum est Dei Ecclesiæ. Quæ quando per lectionem cognoveris, festinare digneris cum omni alacritate eum compellere tomo quidem scripto *ad Armenios* subscribere; vaniloquium vero, magis vere monstriloquium, vel quod est verius dicere, Judaicam impietatem capitulorum illorum condemnantem viva voce, et salva manu (84) anathematizare dementiam. Flagitium enim est, virum non manifeste ostendi, qualis est. Si quidem enim capitulorum illorum, quod non credo, morbum habeat, defendat; si adest instabilibus cogitationibus fidei vel verborum (85) tenor, quomodo duos dicit filios, unum quidem ante sæcula, alterum vero in ultimis? Vel quomodo Christus alter præter Deum Verbum? Vel quomodo super terram visum, et hominibus conversatum ⁴⁶ calumniatur purum aliquem, sicut unum ex coitu natis, sed non ipsum qui est sine principio et increabilis, *ad quem non æstimabitur alter, secundum prophetam* ⁴⁷? Si enim et visus est carne; sed ille erat incarnatus, qui omni quidem principio superior, omni vero passione liber, omni vero translatione et immutatione alienus; qui ex Patre splenduit super sensum, et ex Virgine ortus est super rationem; qui hoc quod est creabile, in deitate non admittit; et hoc quod est phantasie, in carne rejicit: qui secundum veritatem et Deus est, et factus est homo: et illud quidem quod erat, permansit; hoc vero quod factum est, salvum fecit. Hic igitur est unus Filius unigenitus (86).

III. Sed non ita quidam perversa mente et cogitationis dementia capitulorum istorum genitores facti, impiorum abortivorum et sibi perniciosorum patres apparuerunt. Deinde si memoratus comminister Ibas cognoscit ea quæ ad destructionem legentium et audientium evomita sunt capitula, sicut et arbitror eum prudentem constitutum, et a pueritia divinis Scripturis nutritum; abominari ea et

A rejicere; confidenti voce et non erubescenti fronte, quod in anima sapit, ostendat, omnia subjecta *ad Armenios* epistolæ capitula abjiciens et calcans, utpote diabolicæ insanie inventiones et constituta, et omnia anathemate digna esse judicans: ut de viro hoc verum scientes qui hic sunt omnes, jam indiscretam confidenter cogitationem ad illum habeant. Nec enim oportet, religiosissime, sicut et ipse nobis consenties, eos despiciere qui sine causa ledentur, ad deteriora impetum habentes; sed plurimam facere rationem eorum qui scandalizantur, ut indiscretio extendatur in omnes cum concordia horrescentes maxime terribilissimam illam in Evangeliiis condemnationem, quæ pro uno humilium scandalizato ⁴⁸ infertur audentibus vel despicientibus. Si enim beatus Paulus exempla honorum operum sacerdotes esse legitime statuit ⁴⁹; quomodo non magis fidei auctores et doctores, sine qua placere impossibile est ⁵⁰? Nam aliæ quædam virtutes, utpote ex moribus perfectionem accipientes, naturam habent ad emendationem doctricem; fides vero sola quæ est natura et ratione superior, utpote huic propinquans quod semper est natura intelligibile et inoccupabile, deprehensione et omni virtute melior est, per hoc solum eedens charitati, quod qui creditur Deus, propter solam charitatem homo factus est. Rogo igitur studium adsit effectum. Cognosce enim, religiosissime, quod non alii cuidam gratificabitur memoratus episcopus Ibas, obsecundans præsentis epistolæ, quantum sibi ipsi. Habebit enim non solum eos qui nunc de ipso dubitant, mirantes eum, sed enim etiam sanctissimum nostrum patrem presbyterum et archimandritam Dalmatium nimium honorantem et mirantem; si videat sapientem ea quæ piæ fidei sunt. Modo enim, utpote super aliis eo vulgato, memoratus sanctissimus propter charitatem non mediocriter laceratur, quod ii qui debent in diviniis prædicare, in adversis accusantur, sive zelo dicentium, sive invidia criminantium. Propter quod et Theodotum reverendissimum nostræ Ecclesiæ diaconum, ad tuam eum chartis reverentiam direxi, ut cognoscas, religiosissime, quod non contemptibilem, sed studiosam existimo causæ perfectionem.

(87) EPISTOLA IV.

D Proclus episcopus Constantinopolitanus, Joanni Antiocheno.

..... Dicentes autem iterum passibilem (88) Deum, id est, Christum, confitemur eum non esse passum eo quod est (89), sed eo quod factum est,

⁴⁶ Baruch III, 38. ⁴⁷ ibid. 36. ⁴⁸ Matth. XVIII, 6. ⁴⁹ Tit. II, 7. ⁵⁰ Hebr. XI, 7.

(85) *Multi inelam.* Hæc recitantur in collat. 5 ejusdem concilii CP. I. c. pag. 104.

(84) *Salva manu.* Codex Paris. sua manu. Al. sana m.

(85) *Vel verborum.* Idem codex non habet vel.

(86) *Hic igitur, etc.* Hic item locus recitatur in modo laudata collat. 5, I. c. HARDUIN.

(87) Hujus epistolæ fragmentum exstat apud Fa-

cundum Hermianensem lib. I, cap. I, pag. 403, h. edit. Paris., et apud Liberatum diaconum in *Breviario* cap. 10, p. 46, edit. Garner.

(88) *Passibilem D.* Ita Facundus et Liberatus. At Riccardus legit *impassibilem*.

(89) *Eum non esse, etc.* Hunc locum ita effert Liberatus. Facundus vero, *eum non eo passum quod erat, sed quod factum est.* Quem in locum videas

id est, propria carne. Et ita prædicantes nullo modo A fallimur : quoniam quidem et unum ex Trinitate secundum carnem crucifixum fatemur, et divinitatem (90) passibilem minime blasphemamus.

(91) EPISTOLA V.

Joannes Antiochenus episcopus Proclo.

Tomum qui ad Armenios factus est, a reverentissimo nostro filio diacono Theodosio (92) qui dignus est tuis dispositionibus ministrare, ob eam quæ inest ei superætatem diligentiam, et petivimus (93), et cum omni delectatione ejus fecimus mentionem. Faciebat autem nobis delectationem non pulchritudo compositionis sola, neque argumentorum multitudo contra utramque partem adversantium pertractata, quantum ipsa sacerorum dogmatum cautela simul et pietas. Pietas quidem, quia regalem (94) divina- B rum Scripturarum viam in his quæ dicebantur, verbum veritatis recte confitens, pergebas, non sine testimoniis Scripturæ præsumens aliquid ex potestate propria prædicare : cautela vero, quia cum divinis Scripturis etiam Patrum dicta, ad probandum quæ dicebantur, proponebas.

(95) EPISTOLA VI.

Joannes Antiochenus episcopus et Orientis synodus, Proclo Constantinopolitano.

Nimis animæ nostræ vulneratæ sunt, quia non solum nos viventes tales calumnias ab his qui conturbare volunt Ecclesias, continue sustinemus : sed et qui bene de vita profectus est B. Theodorus, et qui quinque et quadraginta annis clare in do- C ctrina præfulsit, et omnem hæresim expugnavit, et nullam alicubi detractionem (96) ab orthodoxis in vita suscipiens, post longi temporis hinc discessum, et post multa certamina, et post decem millia libros adversus errores (97) scriptos, et postea quam in conspectu sacerdotum et imperatorum et populorum probatus est, periclitatur quæ hæreticorum sunt (98) sustinere, et illis proximus prædicari. Hæc nos confusione et turbis compleverunt :

Garnerium pag. 56. Edidit Riccardus, cum non esse passum quod est, sed quod factum est. Mox Liberatus, fallimur : quod minus placet.

(90) *Divinitatem.* Ita Liberatus. Sed Facundus, deitatem.

(91) Hujus item epistolæ fragmentum servavit D nobis Facundus lib. 1, cap. 1, pag. 405, c.

(92) *Theodosio.* Riccardus ex cod. Vat. *Theodoto.* Et mox, *ejus dispos.* Sed Veneta Facundi editio ad vetustissimum codicem Veronensem exacta consona est Sirmondianæ.

(93) *Et petivimus, et cum omni delectatione.* Ita Sirmondus, consentiente codice Veronensi. At Riccardus, *expetivimus et cum omni dilectione* : apud quem paulo post, *quanta ipsa.* Minus recte omnia, ut videtur.

(94) *Regulem — viam.* Sic recte codex Veron. : quam quidem lectionem confirmat sequens verbum *pergebas.* In editione Sirmond. deest *viam* : et Riccardus mendose, *regulam — pergebas.*

(95) Exstat apud Facundum lib. viii, cap. 1, pag. 639, c.

(96) *Detractionem.* Ita Riccardus ex cod. Vat. At Sirmondus, *detrectationem.* Paulo ante Riccard.

non autem nos solum, sed etiam Christianos populos, qui hæc cognoscentes nullatenus sine turba ecclesiasticas celebrationes impleri permittunt : sed adversum nos seditiones faciunt, nec usque ad auditum passi suscipere quod adversum dormientes patres meditantur anathema, et decem millia mala adversum nos minantur, si quid ab aliquo fuerit tale præsumptum. Sciat autem et hoc tua sanctitas, quia scripturas antiquorum doctorum Ecclesiæ requirentes, decem millia talia et his similia invenimus, qualia quidam malo more ex libris Theodori (99) colligentes, et corpus reliquum abscindentes, tuæ obtulere sanctitati. Etenim apud magnum martyrem Ignatium, qui secundus post Petrum apostolorum primum, Antiochenæ (1) sedis ordinavit Ecclesiam ; et apud beatissimum Eustathium, qui sanctorum Patrum qui apud Nicæam congregati sunt, primus existens fidem orthodoxam confirmavit ; et apud sanctissimum et beatissimum Athanasium, qui millia millium certamina pro evangelicis dogmatibus passus est ; ad hæc autem et apud Basilium et utrumque Gregorium qui ejusdem sententiæ fuerunt ; et apud beatissimum Flavianum, Diodorum et Joannem, qui clara lumina Orientis fuerunt totius : rursus autem et apud beatissimum Ambrosium qui omnes partes Hesperias illustravit ; et apud beatissimum Amphilochem probatissimum doctorem (2) : nec non et apud beatum Atticum tuum patrem, et apud probatissimos alios decem millia, ne singulos percurramus, consona decerptis his capitulis invenimus : quibus anathematizatis, necesse est et ea quæ a prædictis Patribus sunt dicta, complecti. Et quis de cætero ejusmodi nominis (3) adsit doctrinis, sic admirabilibus et famosissimis viris post mortem damnatis ? Non nostrum ergo est, gloriosis eorum qui præcesserunt opinionibus insultare, neque judicare eos qui honorate defuncti sunt, sed solius judicis vivorum et mortuorum.

sed etiam hæc, qui — Theod.

(97) *Errores.* Riccardus, *hæreses.*

(98) *Hæreticorum sunt — et illis proximus.* ... Riccardi lectionem retinemus. Vox item *proximus* legitur in cod. Veron. Sed Sirmondus omittit *sunt*, et habet *primus.* Non bene. Mox vero cum Riccardo legimus : *Hæc nos — compleverunt.* Neque aliter codex Veron. At Sirmondus, *Hæc.*

(99) *Theodori.* Sirmondus, *B. Theodori* : qui mox habet *reliquum*, prout edidimus. Riccardus vero, *aliquod.*

(1) *Antiochenæ.* Ita rescripsimus cum Sirmondo, pro *Antiochiæ* apud Riccardum.

(2) *Probatissimum.* Hanc vocem præterit Riccardus, quam sumpsimus ex Sirmondo.

(3) *Ejusmodi nominis.* Ista omittit Sirmondus, a Riccardo ex cod. Vat. exhibita. Hæc vero et quæ sequuntur usque ad finem, refert denno Facundus lib. viii, cap. 5, pag. 662, his verbis : *Et quid de cætero nominis adsit doctrinis, sic admirabilibus et famosissimis viris post mortem damnatis ? Non meum ergo est, etc.* Hinc reformandus prior locus apud Sirmondum, ubi habetur, *ix sic admirab.*, quam præpositionem recte omittit Riccardus.

EPISTOLA VII.

Ioannes Antiochenus et synodus, Cyrillo Alexandrino.

(Vide inter Epistolas S. Cyrilli Alex.)

EPISTOLA IX.

S. Patris nostri Cyrilli episcopi Alexandrini epistola ad Proclum episcopum Constantinopolitanum : de Theodoro Mopsuesteno, ubi petit ab eo ut non permittat anathematizari Theodorum, ne id tumultus causa fiat.

(Vide *ibid.*)

(4) EPISTOLA X.

Proclus archiepiscopus Constantinopolitanus, Joanni Antiocheno episcopo.

..... Quando enim ego scripsi tuæ sanctitati oportere aut Theodorum, aut alios quosdam qui pridem defuncti sunt, anathemati subdi, aut nominatum alicujus feci mentionem (5)? sed puto, sicut et ipsæ litteræ ad tuam sanctitatem directæ clamant, nihil difficile vel pravum epistola continet. Sed quia oportet omni suspicione liberari et detrahentium ora consuere; ex hoc quod in tomo directo subscripsi, et illa capitula quæ subjecta sunt repuli, utpote subtilitatem non habentia pietatis. Neque autem de Theodoro, neque de alio quoquam qui jam defuncti sunt, scripsi tibi, amantissime, aut ut anathematizetur (6), aut ut abdicetur. Sed neque charissimus Theodotus, qui a nobis directus est, diaconus, talia mandata percepit.

(7) EPISTOLA XI.

Proclus archiepiscopus Constantinopolitanus, Maximo diacono.

Memor est tua reverentia, quando ad sanctissimum Antiochenum episcopum (8) tibi litteras injungebam, quia omnia cum ejus admonui voluntate fieri oportere, et nihil ad confusionem vel tumultum Ecclesiarum pacem habentium agi : sed tommum quidem subscribi; capitula autem subdita sine nomine, hæc tanquam non habentia subtilitatem pietatis averti et abdicari. Quomodo ergo per litteras didici nunc, quia Theodori Mopsuesteni et aliorum quorundam nomina præposita sunt capitalis ad anathematizandum, cum illi ad Deum jam migraverint : et eos qui jam vitam reliquerunt,

(4) Exstat hujus epistolæ fragmentum apud Facundum lib. viii, cap. 2 et 5, pag. 643, 662.

(5) *Feci ment.* Ita recte Riccardus : cui lectioni suffragatur codex Veron. Sirmondus, *fieri ment.*

(6) *Anathematizetur.* Sic Sirmondus, qui mox habet, *aut abdic.* omisso *ut.* Atque ita utrobique : nimirum pag. 643 et 662, ut modo innuimus. Riccardus, *anathematizaretur.*

(7) Hanc recitat Facundus lib. viii, cap. 2, ejusdemque fragmentum mox rescribit cap. 5, pag. 644, 662. Hujus epistolæ meminit Liberatus cap. 10.

(8) *Episcopum.* Codex Veron. *archiepiscopum.*

(9) *Festina — exquirere.* Hunc locum antea mutilum ita restituimus ex codice Veron. Nam apud Riccardum et Sirmondum legitur : *Festina* (seu *festines*) *sicut filius exquirere.* Mox Riccardus, *exquirere. Sed omnia permittite.*

EPISTOLA VIII.

S. Cyrilli epistola ad Acacium episcopum Melitinæ. Scripsit vero eandem ad Theodotum Ancyra, et ad Firmum Cesareæ Cappadociæ.

(Vide *ibid.*)

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας Πρόκλου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως περὶ Θεοδοῦρου τοῦ Μοψουεστίας αἰτοῦντος αὐτὸν ὥστε μὴ συγχωρῆσαι ἀναθεματισθῆναι αὐτὸν ὡς αἴτιον τοῦτο ταραχῆς γινόμενης.

(Vide *ibid.*)

supervacuum est injurari post mortem, quos nec vivos aliquando culpavimus? Rogo ergo, festina sicut filius patri obediens nihil amplius exquirere (9), sed omnia permittere auctoritati eidem reverentissimi consacerdotis Joannis. Post subscriptionem autem tomi et post abjectionem capitulorum, quæ ejus sint ignoramus, continuo prepara diaconum Theodotum venire ad regiam civitatem, quatenus tempestate et tumultu non impleantur Ecclesiæ ubique (10) sanctissimæ, et donetis aliquid desiderio impii Nestorii, qui se putat multos habere similia sapientes.

(11) EPISTOLA XII

Theodosius et Valentinianus imperatores, Joanni Antiocheno et synodo.

Imperatores Cæsares Theodosius et Valentinianus, victores, triumphatores, piissimi, semper Augg., Deo amatori Joanni archiepiscopo et synodo eum eo congregatæ.

Turbam atque tumultum (12) qui evenit in Oriente, nostrum cognovit imperium per religiosissimum et sanctissimum Patrem nostrum et episcopum Proclum. Quoniam ergo pro quiete et pace omnium providemus, præcipue autem pro fide catholica quæ nostrum quoque custodit imperium, vestræ scribimus sanctitati, quatenus pacem obtineatis, et nullum verbum intendatis eorum, qui volunt contra salutem propriam religionem sanctam conturbare. Intentio etenim nostræ divinitatis illa est, ut omnes homines cum quiete degant, præcipue autem sanctæ Dei ecclesiæ, per quas et nos salvamur, et nostrum pollet imperium. Hac itaque (15) voce quieti Ecclesiæ providentes, nos aliquid de vobis utilius

(10) *Ubique.* Ita Riccardus. At Sirmondus, *urbis*, haud repugnante codice Veron.

(11) Hanc refert Facundus lib. viii, cap. 3, pag. 649. Sacræ hujus meminit Liberatus cap. 10.

(12) *Turbam atque tumultum.* Turbabat Orientales, ut est in epistola Cyrilli ad Proclum, quod vir nobilis et defunctus in communionem Ecclesiarum anathematizaretur. Hoc itaque est quod rescripto suo nunc vetat Theodosius, ne quis eos lacessat qui in Ecclesiæ pace defuncti sunt. Quo fit, ut suspectum sit Theodori nomen quod in Theodosii edicto de damnatione Nestorii adjectum legitur act. 5 synodi v, cum in Ephesina et in codicibus non legatur. SIRMOND.

(15) *Hac itaque — præsumat.* Hæc ad finem usque desiderantur apud Riccardum, quæ leguntur apud Sirmondum.

exspectamus (14). Est autem hac utilius, nisi ut A adversus eos qui in ejus pace defuncti sunt, quidquam de cætero tale præsumat?

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Ἀντίγραφον συνοδικοῦ γράμματος.

Πρόκλος Δόμνῳ ἐπισκόπῳ τῆς Ἀντιοχείας.

Τῷ ὀσιωτάτῳ, καὶ θεοφιλεστάτῳ, καὶ συλλειτουργῷ Δόμνῳ, Πρόκλος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τὸ φιλάλληλον, θεοφιλέστατε, μέγιστον ἐν τούτῳ συγγάνει [γ] δῶρον· συνδεσμῶν γὰρ εἰς ὁμογνωμοσύνην ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς, ἣν ἐδημιούργησε φύσιν, τῇ διαθέσει τοὺς λόγῳ διοικουμένους συνέσφιγξεν, ἵν' οἰκειούμενοι τὰ ἀλλήλων πάθη, καὶ ἕκαστος ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ τοῦ ἑτέρου μετρῶν, εἰς ἄλυτον συμπαθείας ὁμοφροσύνην συμπλέκοιτο τὰ ὁμοφυῆ. Τὰ μὲν γὰρ ἀφесτώτα κατὰ σχέσηιν, πρὸς τὴν ἀλλήλων ἀναγκαίως B ἐπείγεται φθοράν· τὰ δὲ ἠνωμένα κατὰ γνώμην, οὐ βῆδῶς ἀπολισθαίνει τοῦ οἰκείου ἀσφαλοῦς. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, καὶ τὸ συγκρότημα τῆς Ἐκκλησίας, σώματι ἀπέεικασε, λέγων· Ἔμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους, πάντως διαγορευῶν τὴν τοῦ πλῆθους σύμπνοιαν, καὶ ἀπαγορευῶν νοσεῖν τὴν φιλοπόλεμον ἀντίστασιν, ἐκ τῆς τῶν μελῶν συμφωνίας. Πρὸς τί δὲ ταῦτα γράφω, θεοφιλέστατε, μικρὸν ἀνάσχου μαθεῖν. Ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος τῆς Περρηνῶν Ἐκκλησίας Ἀθανάσιος ἀπιστον ὁμοῦ καὶ πλήττουσαν οὐ μετρίως τοὺς ἀκούοντας ἀπεθρήνησε τραγωδίαν, φήσας· τοὺς αὐτοῦ κληρικούς, ὡς περ ἀποδυσασμένους τὸν λογισμὸν τῆς ὑποχειριότητος, καὶ νομίσαντας ἀρκεῖν αὐτοῖς ἐκ C τοῦ βούλεσθαι, καὶ εἶναι ἱεροτυράνους, ἀπίσασθαι μὲν αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας σὺν οὐδενὶ δικαίῳ λόγῳ, καὶ τό γε ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ὅσον ἤκεν εἰς μανίας ὑπερβολὴν, καθελεῖν, καὶ τοῖς ἔργοις πείσαι, ὅτι ἐν τῇ γνώμῃ τῶν προπετευομένων, ἀλλὰ μὴ ἐν τῇ ψήφῳ τῶν κανόνων, ἣ τῶν ἱερῶν κρατύνεται τάξις· οἰκονόμους τε καὶ φροντιστάς κατ' οἰκείαν αὐθεντίαν ἐπιστῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῶν ἱερῶν δέλτων περιελεῖν τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκοπεύοντος· καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἀναφανδὸν ἐξορχήσασθαι τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν· προσθεῖς, ὡς ἔτραψεν αὐτῶν τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα τόλμαν ἢ τῶν πάλαι παρ' αὐτῶν ἀνοσιουργηθέντων οὐκ εὐλόγος συγγνώμη· τοῖς γὰρ πρὸ αὐτοῦ τὰ ὅμοια πεποιηκότες, ὁδῶ τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκορύφωσαν, ἐφ' οἷς μὴ πάλαι ἀξίαν δεδώκασιν δίκην, D τοῦ μηδὲ αἰθῆς σωφρονῆσαι ἐσχηκότες ἐφόδιον. Ἀλλ' αὐτοῖς, θεοφιλέστατε, καταξιώσον, παρ' ἡμῶν δυσωπούμενος (δύνασαι γὰρ), οἰκειώσασθαι τοῦ συνιερέως τὰς ἀσθενείας, μάλιστα πειθόμενος τῷ μακαρίῳ Παύλῳ, βοῶντι· Εἰ πάσχει ἐν μέλῳ, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. Καὶ εἰ μακρὰν τῶν Ἀντιοχείων μεγαλόπολιος ἢ πόλις, ἐν ᾗ ταῦτα ἐδραματουρήθη,

⁸¹ I Cor. xii, 27; Ephes. v, 30.

(14) *Exspectamus — utilius.* Hæc addidimus ex codice Veronensi, quæ ob repetitam vocem *utilius* exciderunt e Sirmondiano exemplari.

(15) Interpretate Vincentio Riccardo clerico regulari. Exstat hæc epistola G. L. Act. 14 concilii Chalcedonensis, tom. IV *Concil.* edit. Ven.-Labb.,

(15) EPISTOLA XIII.

Rescriptum synodicarum litterarum.

Proclus Domno episcopo Antiocheno.

Sanctissimo et Dei amantissimo fratri et consacerdoti Domno, Proclus, in Domino gaudere.

Charitas mutua, Deo dilectissime, maximum ut invicem complectamur est donum. Vinciens enim ad concordiam præclarus artifex Deus naturam quam condidit, benevolentia eos qui ratione reguntur conjunxit, ut cum alii aliorum casus proprios ducerent, ac unusquisque ex se ipso res alterius metiretur inenodabili conjunctionis naturæ vinculo, B una consentientique voluntate ea connecterentur quæ ejusdem naturæ sunt. Ea enim quæ affectu disjuncta sunt, necessario in mutuam exitium sunt: quæ vero ex animo unita sunt, non facile a firmitate sua dilabuntur. Quapropter et beatus Paulus multitudinem fidelium et conjunctionem Ecclesiæ corpori comparavit, dicens: *Vos estis corpus Christi, et membra ex membro*⁸¹; omnino prædicans multitudinis conspirationem, et ex concordia membrorum prohibens, ne contentionis morbo cui bella sunt amica, laboremus. Cur autem hæc ipsa scribam, Dei amantissime Pater, parumper ne graveris agnoscere. Dei amantissimus Ecclesiæ Perrhenorum episcopus Athanasius incredibilem simul et audientibus non mediocriter molestam tragœdiam deflevit, dicens: clericos suos velut abjecta cogitatione subjectionis, et putantes sibi sufficere voluntatem, ut essent sacrorum tyranni, expulisse eum ab Ecclesia, cum justa ratio nulla subsisteret: et quantum ad eos attinet, in tam inhumanam vesaniam exsilisse, ut etiam damnarint eum, et operibus sibi persuaserint in effreni voluntate procacium, et non in decreto canonum, sacrorum ordinem consistere; œconomos autem et curatores propria auctoritate constituisse Ecclesiæ Dei, et ipsius qui tunc Ecclesiam regebat episcopi nomen e sacris diptychis abstulisse; et, ut breviter dixerim, palam ecclesiasticum omnem expulisse ordinem; adjiciens, nutritivisse hanc ipsam istorum temerariam procaciam veteribus et impiis eorum sceleribus, veniam rationi minime congruentem datam. Nam cum præcessores ejus similia facerent, inde gradu facto, redintegrarunt impetum suum ad illis pejora, quorum promeritas olim pœnas non sustinere; aditum hinc aperientes ne in posterum etiam sibi temperarent. Sed tu, Dei amantissime, dignare a nobis rogatus (potes enim) consacerdotis infirmitates tuas

pag. 1647. Recusa est a Baluzio ex Dionysii Exigui versione, ibidem pag. 2039, qui tamen interpretem ignorasse videtur. Eandem quoque ante Riccardum ediderat Elmenborstius pag. 117. Habetur item ex duplici versione in *Bibliotheca Patrum Parisiensi* ann. 1644, tom. XV, pag. 648 et 658.

proprias efficere, obsequens præcipue beato Paulo A
dicenti : *Si patitur unum membrum, patiuntur omnia membra* ⁵². Et si longe a magna urbe Antio-
chena est constituta civitas in qua acerba hæc per-
petrata noscuntur, aliquos Dei amantissimos epi-
scopos ipsi urbi vicinos et personas non accipien-
tes, ad audiendum hanc causam sanctitas tua de-
cernat. Formidat enim religiosissimum illum me-
tropolitanum episcopum, utpote ex odio adversus
eum flammæ furoris adversariorum ipsius vim
præbentem atque materiam. Et si quidem convicti
fuerint in quibus accusantur, ii de quibus ipse
conqueritur, et qui animi elationem illius Absalom
imitati sunt, simili exemplo pariter ac ille plectan-
tur. Adeo enim odit Deus eos qui adversus suos
armantur patres, ut publicitus tanquam patrum B
invasores in omni mundo infamia notet. Novi au-
tem, Dei amantissime, cum omnes complectaris in
Christi visceribus et commiseratione sis plenus, te
consolaturum senem et lacrymas ejus tribulationis
abstersurum, et te ei actæ improbitatis ostensurum
osorem; et sacerdotii adversarios postquam con-
victi fuerint, furori justo et competenti vindictæ
subjiciens, expulsurum, malum quod serpendo pa-
scitur et communitatem sacerdotii lædit, sapienter
excidens. Nam si quis condonaverit iis qui ea quæ
non decent præsumunt, et in tantam procacitatem
exsiliunt, ut etiam illa perpetrare audeant quæ sa-
cerdotium dedecore opprimant; immerito ac temere
misericordiam illis impertiendo, ex eo quod mise-
ricordiam pro scelere deprecari conentur et extor-
queant; vel illud unum supererit tantum ut omnes C
Ecclesiarum præsules in lusum et opprobrium fiant
ipsis etiam diabolicis instrumentis. Sed Deus ad
hoc etiam tuam religiositatem ad sacerdotium pro-
movit, ut et injustitias removeas, et temerarias
procacitates comprimas, et sacerdotio laboranti
succurras, et propriis maledictis locum non præ-
beas; sed post cognitionem, ei quidem qui calum-
niam patitur, si modo patitur, opem feras; illum
vero qui calumniam facit, si vere est calumniatus,
abscindas. Non igitur tua religiositas arbitretur,
huc venisse memoratum Dei amantissimum episco-
pum, ut injuriam sedi præclaræ civitatis Antio-
chenæ inferret: sed quo, metuens quosdam, sicut D
ait, seditionibus gaudentes et passioni propriæ mi-
litantes, daret ad tempus locum iræ ⁵³: quando-
quidem clementiam et mansuetudinem et amorem
justitiæ tuæ religiositatis prædicare non cessat. Nec
minus ut quemquam accuset (absit hoc!), sed quia
sibi persuadet hac intercessione dignius se exoraturum. Quæcirca illi commeatu presentibus litteris
dato, erecto eum esse animo ac fidenti jussimus, ego atque sanctissimus episcopus et consacerdos
noster Cyrillus, propter charitatem quæ inter nos regnat; exorabilem te exhibendo scribentibus atque
placatum, harum litterarum gerulo modis omnibus te opem laturum. Omnem quæ tecum est in Christo
fraternitatem plurimum salvare jubeo.

⁵² I Cor. xii, 26. ⁵³ Rom. xii, 19.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας Γενναδίου πρεσβυτέρου καὶ ἀρχιμανδρίτη περὶ τοῦ, Δεῖ παρορῆν τι τῆς ἀκριβείας μείζονος ἕνεκα κατορθώματος.

(Vide inter S. Cyrilli Alex. Epistolas.)

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ'.

Θεοδώρητος Πρόκλος ἐπισκόπος Κωνσταντινουπόλεως.

(Exstat inter Opera Theodoreti.)

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΣΤ'.

Θεοδώρητος Φλαβιανῶ ἐπισκόπος Κωνσταντινουπόλεως.

(Exstat ibid.)

(*) EPISTOLA XVII.

PROCLI SYNODICA.

Initium Synodicæ Ecclesiæ de Proclo factæ.

Non minus, quam quandolibet, etiam nunc oportune ostendit gratia Dei suam manifestissime bonitatem, contra malitiæ magnitudinem Ecclesiæque ægritudinem virtute clementi resistens; et dum grave profundum metueretur, veloci efficacique medicamine curans, et futurum periculum admirabili et insperato quodam salvationis modo præveniens. Quoniam quidem multa medio tempore tempestas tenuit seditiosorum, qui ex corruptificis seminibus doctrinæ Nestorii surrexerunt, et insiste-

(*) Hujusmodi Synodicæ Procli fragmentum Riccardo incompertum primus edidit Christianus Lupus inter *Epistolas Ephesinas*, cap. 150, ejus opp.

EPISTOLA XIV.

Sancti Patris nostri Cyrilli episcopi Alexandriae epistola ad Gennadium presbyterum et archimandritam. Quod connivendum sit in aliquo a juris rigore, majoris emolumenti causa.

EPISTOLA XV

Theodoretus Proclo episcopo Constantinopolitanae urbis.

EPISTOLA XVI.

Theodoretus Flaviano episcopo Constantinopolitanae urbis.

Bant; dum pro sanctissima Ecclesia in medium staret sanctæ memoriæ Maximianus, qui omni quidem diligentia usus est ad hujus mali peremptionem; nec tamen suffecit hanc malam plantationem eradicare. Igitur dum subito idem beatissimus a præsentī vita migrasset; tanquam facultatem præsumptionis susciperent qui hanc parturiebant seditionem; neque in occulto habere, neque absconditam nequitiam suam continere dignati sunt, sed coercervatæ multitudines in multis partibus civitatis Nestorium publico clamore reposcebant, et urbi pericula Ecclesiæque minabantur incendium. Et certe ista etiam sub illo beatæ memoriæ, huic repugnante languori.

tom. VII, pag. 313, et post ipsum Joannes Garnierius in *Auctario Theodoreti*, pag. 653.

FRAGMENTA OPERUM S. PROCLI.

I.

Ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ.

Ἡ θεία φύσις ἀκτιστος, ἡ ἐξ ἐμοῦ πρόσληψις ὁνόθευτος· καὶ ἔστιν εἷς Υἱὸς, οὐ τῶν φύσεων εἰς δύο ὑποστάσεις διαιρουμένων, ἀλλὰ τῆς φρικτῆς οικονομίας· τὰς δύο φύσεις εἰς μίαν ὑπόστασιν ἐνωσάσης.

Hæc refert Ephræmius in *Oratione III, ad Dominum*, apud Photium in *Biblioth.*, cod. ccxxix; et Anastasius Sinaita lib. *Ὁδηγοῦ* cap. 7, fol. 110; et cap. 10, fol. 166; Leont. Byzant. lib. 1 *contr. Nestor. et Eutych.* in tom. IV *Antiq. lect.* Canis. Sed inscriptio est: *Proclus in illud, Puer natus est nobis. Ipse vere Deus et vere homo, Patri quatenus erat consubstantialis; et mihi quatenus factus est sine peccato, ejusdem naturæ. Divina natura increata, etc.* Ex quibus constat superiorem *Orationem* unam eandemque cum proxima sequenti esse.

II.

Ἐξ ὁμιλίας, τῆς εἰς τὸ, Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν.

Καὶ τὰς φύσεις τῶ λόγῳ δίελε, καὶ τὴν ἔνωσιν τοῦ μυστηρίου θεολόγησον.

Habentur hæc verba in concilio Chalcedon. in testimoniis sanctorum Patrum, et apud Anastasium Sinaitam lib. *Ὁδηγοῦ* cap. 7, et cap. 10, et Leontium apud Canisium tom. IV *Antiq. lect.* fol. 33.

III.

Ἔστι γὰρ εἷς καὶ μόνος μονογενῆς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, οὐ τῶν φύσεων αὐτοῦ εἰς δυάδα ὑποστάσεων τεμνομένων, ἀλλὰ τοῦ ἀρρήτου λόγου εἰς μίαν ὑπόστασιν ἐνώσαντος· ἐνδοθεν κοσμουμένου τοῦ

Homilia in Quadragesima.

Divina natura increata, et nostræ carnis legitima assumptio; et unus est Filius, naturis in duas hypostases non divisus, sed mirabili quadam dispensatione duas naturas in unam hypostasim conjungente.

Ex homilia in illud, Puer natus est nobis, et filius datus est nobis.

Et naturas ratione divide, et unionem mysterii divinis extolle præconiis.

Est enim unus et unigenitus Filius et Verbum Dei; naturis ejus non in duplicem hypostasim divisus, sed ineffabili ratione in unam hypostasim conjunctis: intus sanctissimo ejus corpore per

Verbum exornato; foris autem Spiritus sancti protectione custodito; ut ex utrisque claritas naturarum emineat ac elucescat. Sic enim ipsum etiam comedisse dicimus, non modo ante passionem, sed et post resurrectionem, ut naturam corporis sui comprobaret.

Testimonium hoc profert Flavianus episcopus Constantinopolitanus, successor sancti Procli, in suo tomo, quod etiam recenset Anastasius Sinaita in lib. *Ὁδηγού* cap. 10, fol. 196.

Egit etiam S. Proclus aliam Orationem post victoriam de barbaris a Theodosio imperatore relatum, explicans verba illa Ezech. xxxviii, 2: *Et in fili hominis, vaticinare contra Gog*, etc. De qua Socrates lib. vii *Histor.* cap. 43. Quæ non absimilis est illi, quæ de eadem re eodem fere tempore scribit S. Ambrosius lib. ii *De fide* cap. ult. in fine tom. IV, et videntur assuta ex alia quadam Oratione: nam inquit: *Næque vero te, imperator, pluribus tenere debeo bello intentum*, etc. Et tamen tres alios scribit deinde libros ad eundem de eadem re, licet non eodem anno, ut apud Baronium tom. IV. Et ea fortasse ex Procli Oratione illa desumpta sunt. Fragmenta hæc sic tradidi, cum integras Orationes habere non licuit. RICCARD.

FRAGMENTA EPISTOLÆ SANCTI PROCLI AD ARMENIOS.

I.

Ex Joannis Maxentii De Christo professione. In tom. IV, part. 1, Bibliothecæ Patrum Paris. ann. 1644, pag. 457 C.

Sed seiscitaris me fortassis illum novitium vanumque sensum seu vaniloquium, dicens: Quia qui confitetur eum qui crucifixus est, Christum Deum, et Patrem et Spiritum sanctum crucifixum confitetur, si una est Trinitatis natura. Ego autem e contrario objicio tibi, et quæro: Unus ex Trinitate est qui crucifixus est, an aliquis alius extra Trinitatem? Et si quidem Unus, solutum est jurgium; si autem alius aliquis præter Trinitatem, Quartus est sine dubio gloriæ Dominus, et ab illa glorificatione qua seraphim glorificant⁵⁴, existit extraneus. Illa autem animalia Trinitatem laudant, et unitatem confitentur. Hoc autem si non mendaciter docet vox illa, quomodo Quartus quos non plasmavit, salvavit? aut chirographum peccatorum destruxit in cruce⁵⁵, qui non habet potestatem peccata dimittere, si non est secundum te Deus?

Et iterum post pauca: Si autem proferas mihi, dicens: Quia qui confitetur crucifixum Deum Filium, et Patrem et Spiritum sanctum confitetur; super aquam scribis, et super arenam ædificas. Attende igitur catholicæ fidei nervos, et abluere imprudentiam tuam. Quid enim est quod nos sapimus atque sentimus? Quia in hac ipsa essentia et divina natura, qua constat et qua conjunctus et unitus est

Filius Patri sanctoque Spiritui, non dicimus eum deitate passum fuisse, sed carne quam pro nobis assumpsit, et quæ ex nobis et pro nobis est factus. Non autem alius est factus, nisi unus de Trinitate, et crucifixus est carne qua factus est; et non est passus divinitate qua unitus est Patri et Spiritui sancto, ne et ipsos crucifixos pariter dicamus. Si autem diceremus eum divinitate crucifixum, revera in Trinitatem passionem induceremus. Si autem dicimus quod in carne sua passiones Verbum suscepit, confitemur, quia et unus est de Trinitate qui passus est, et Trinitatis natura impassibilis mansit.

Et iterum: Si autem incarnatus non esset passus, haberet fortassis rationem versutissima objectio. Si autem incarnatus passus est; evidenter, quoniam causa incarnationis est crux, hoc crucifixum est quod incarnatum est. Si autem quod incarnatum est, crucifixum est; Pater autem et Spiritus non est crucifixus: unus ergo de Trinitate est crucifixus. Divinitatem vero qua communicat Patri et Spiritui servavit impassibilem. Carne autem, quia ipse solus est factus; ipsa, et solus idem ipse est passus.

II.

Fragmentum ejusdem epistolæ ex epistola 3 B. Joannis papæ II, tom. V Epist. decretalium.

Ex epistola ad Occidentales. Super hæc etiam confitemur unum ex Trinitate increata atque ineffabilem Deum Verbum factum hominem.

III.

Fragmentum ex S. Cyrillo in Symbol. apud concil. Ephesinum part. iii, cap. 43.

Scriptum enim et ipse Proclus ad Orientales piissimos episcopos in hæc verba: *Et incarnatur quidem absque conversione is qui speciei est expers; nascitur autem secundum carnem, qui principio caret; proficit vero per illam secundum corpus aetatem, qui natura perfectissimus est; et passiones sustinet qui passionibus est superior; non in eo quod erat sustinens contumelias, sed in eo quod factus est suscipiens corporis passiones.*

Γέγραφε γὰρ καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς τῆς ἐφῆρας Θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους αὐταῖς λέξεσιν ὧδε· Καὶ σαρκοῦται μὲν ἀτρέπτως ὁ ἀνείδεος· τίκτεται δὲ καὶ κατὰ σάρκα ὁ ἄναρχος· προκόπτει δὲ τῇ κατὰ τὸ σῶμα ἡλικίᾳ ὁ φύσει παρτέλειος· καὶ παθῶν ἀρέχεται ὁ παθῶν ἀνώτερος, οὐχ ὅ ἦν ὑπομείνας τὰς ὕβρεις, ἀλλ' ὅ γέγονε καταδεξάμενος τὰ τοῦ σώματος πάθη.

⁵⁴ Isa. vi, 3; Apoc. iv, 8. ⁵⁵ Coloss. ii, 14.